

előretölt

helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

4 Sándor Zoltán
novellája

6 Interjú Kádár
Annamáriával
a mesélés
tudományáról

10 Vass Géza:
Szabadka első
leírása

2019. július 20. II. évfolyam 7. szám

A Marczibányi-Lederer-kastély Csókán

vezérvess

Szögi Csaba

mert a Fény te vagy

[körkörös álmok útján
ember, ébresztő!]

hajnal hűvösét
olvadt arany váltja fel
egybeforradunk

csillagmagos est
beléd szórja álmait
magad vagy a Fény

fenyőn kuvik szól
pajkos holdfény szárnyain
új Napot ígér

tárca

NOVELLA, SODRÁSBAN

Verebes Ernő

Térdig állt a vízben. Tavasz volt, a fecskék éppen akkor érkeztek meg. A világ összes fecskéje ott röpködött a víz fölött. A folyó áradt, habosított szennyet, műanyag flakonokat, miközben ágakat, valamint reménykeltő fényeket szállított dél felé. Meg egy csomó papírlapot, melyeket véletlenül éppen az ő kezéből tépett ki a hamarjában kerekedett szél. A műanyag flakonokkal és reménytelen fényekkel tarkított vízfelületre szórta őket.

Néhány nappal azelőtt egy novella talált otthonra a most éppen úszkáló papírlapokon. Furcsa sorsa ez egy történetnek. Szinte még meg sem születik – hisz még nem olvasta senki, csak az, aki írta –, és nemsokára bele is fullad saját mélységeibe.

De ekkor még nem vezett el semmi.

Ott állt, már combtőig a folyóban, látta, hogy a távolodó fehér lapok egyre furcsábban viselkednek, átadva magukat a vízáramlás fizikai törvényszerűségeinek, amelyek épp az ő mozgásuk által válnak láthatóvá. Még idézni tudta, ami ezeken az oldalakon áll. De mely oldalakat mentse ki? Mintha egy pincér egy szétszaggatott étlapot tolt volna az orra elé: tessék választani. De a választás nem volt egyszerű. Ugyanis a betűk, a szavak lassan összemosódtak, ő viszont, ismerve az eredeti történetet – amely most tetszőleges rendetlenségbe helyezve egy új értelmetlenséget kapott –, szembesült azzal, hogy eredeti történet nincs, a világon minden, minden, egyetlen nagy csúsztatás.

De leginkább a folyó az.

Nem mese és nem valóság, hanem egy örök változó abban az egyenletben, amit azért nem érdemes megoldani, mert annak eredménye is örökké változik.

Közben a különféle ábrákat egyre rajzoló fecskerajok, mint valami könnyűbombázók, támadták a lapokat, és magasról leszárták őket.

Ekkor már érezte, hogy háború lesz. Nem az első, és nem is az utolsó. Kettőt lépett előre, és már nyakig állt a folyóban, miközben egy tízkilós ponty és egy hatvankilós harcsa súrolta a testét. Kisvártatva elvadult, túfogu keszegek rajongták körül. Háború lesz. Felnézett, s látta, hogy szürke fosógépek és fekete golyák sötétítik el az eget közvetlenül a folyó felett. Kifeszített szárnyakkal közeledtek, mint akik csak a túlparti békákra vadásznak. De

annyi béka, amennyi ezeknek a hosszú csőrűeknek elég lett volna, errefelé még sosem volt. Ahogy fekete golya sem.

Még kettőt lépett. Háború van. Nem az első, és nem is az utolsó, édes Jóistenem. Ezt már nem mondta, inkább szótlán imájába próbálta foglalni, amíg az orra még kinn volt a vízből. Azután az egyre sűrűbben hulló ürülékbombák elől alámerült.

Először a tízkilós ponttyal barátkozott össze, mielőtt megitták volna az áldomást. Majd az elvadult, túfogu keszegek rajongták körül, de erről ő már mit sem tudott.

A hatvankilós harcsát, jóval lejjebb, egy helybéli halász fogta ki, és miközben barátaival ünnepelt, fennhangon szidta azt a felelőtlen marhát, aki a városnál egy rakás papírt dobott a vízbe.

DÜLL KISASSZONY SZERELME

Lovas Ildikó

Düll kisasszony fonnyadt mellére ejtette a könyvet – *Egy regény regénye – Moszkvai naplójegyzetek 1935–1937* –, és révetegen kibámult az ablakon. Javában tombolt a nyár, de az is lehet, hogy egy váratlanul forró őszt vette kezdetét. Düll kisasszony nagyon régen leszokott arról, hogy számon tartsa a napokat, hónapokat. Az évekkel is bajban lett volna, ha egy kedves ismeretlen nem dobta volna be a postaládájába a következő évi katolikus falinaptárt, amelyet aztán ő két hűtőmágnessel ráerősített a fridzsiderre. Még nagyon-nagyon régről volt egy falinaptára, amelyiken II. János Pál fényképe volt, azt kedvelte. Amikor megérkezett az új, a következő évre rendelt falinaptár, orrára biggyesztette a szemüvegét, akkurátusan megszemlélte a középre szerkesztett képet, aztán hagyott magának egy-két nap gondolkodási időt. De tudta, hogy ez teljesen felesleges, mert úgyis ki fogja vágni a képet, kimetszi, hogy aztán ráillesztve a hűtőre, II. János Pál arcképe kerüljön a lyukba. Nem kedvelte a változásokat, nem szerette az újabb feladatokat, lelki megpróbáltatásokat, hegy-mászást. Az egy-két nap csak alibizés volt, hogy úgy tegyen, mint aki eltűnődik, megfontolja az üzenetet. Még azt sem tudta, egységes-e az egész világon a falinaptár, ilyen van-e a nigériai konyhákban vagy a moldvai csángók házában, a kanadai magyarok ebédlőjében lévő tálalószekrény ajtajának belsejéhez rögzítve. Vagy az ausztrál farmokon. Szerette volna tudni, de nem tudta, és nem volt kitől megkérdeznie. Egyszer próbálkozott ugyan a sekrestyével, de az csak morgott valamit. Düll kisasszony nem szívte, ha morognak vele. Mindig arra gondolt, hogy tulajdonképpen nem vele, hanem rá morognak, erre a vén szatyorra, aki még mindig itt lebzsel, miközben annyi értékes ember költözött már a túlvilágra.

Az évet tehát tudta Düll kisasszony, de a hónapok és napok összefolytak előtte. Ahogy, mellén a könyvvel, kinézett az ablakon, úgy tűnt neki, meleg lehet, de érezni nem érzett semmit. Nem volt melege legalább húsz éve, ahogyan nem is fázott. Megállt benne a testhőmérséklet-szabályozó. Talán elromlott, töprengett néha, aztán elfeledkezett erről. Meleg van, talán június vagy szeptember. Eszébe ötlött, hogy ha a som lila virágoktól

roskadozik, akkor június lehet. Kicsoszogott, átevic kélt a házon, hogy a másik oldalon lévő somot szemügyre vegye. Lila virágai, azok közepében a fehér bibe, vidáman bólogattak. Ugyanakkor a rózsalonc is újra virágba borult, pedig az áprilisban szokott. Legyintett Düll kisasszony, mintha nem lenne mindegy, gondolta, virágzik itt minden, olyan a világ, mintha a paradicsomban volnánk, egy földre szállt mennyországban, ahol minden szépség egyszerűen van jelen. Ilyennek képzelte a mennyországot, noha erre senki nem hatalmazta fel. Éppen ellenkezőleg történt, megtiltotta neki az egyetlen nagy szerelme, hogy elképzelje a mennyországot. Megtiltotta neki, hogy higgyen benne. Nagyon öntudatos volt Düll kisasszony egyetlen nagy szerelme, öntudatos és határozott. Talán nem is a szerelmi érzés az, ami megfelelő kifejezés, töprengett a kisasszony, inkább a rajongás. Rajongó szerelmi érzés, a lélek szakadatlan és vidám tánca.

Düll kisasszonynak, mint minden rendes kisbabának, volt dajkája. Valójában cseléd volt, de amikor Ellácska megszületett, akkor előléptették dajkává. Ez nem jelentette azt, hogy felvettek volna cselédet. Ilyesmi nem került szóba, hogyan is kerülhetett volna, amikor olyan szigorú időköt éltek. Nem nézték volna jó szemmel, ha a meghatározhatatlan nemzetiségű és vallású, de meghatározhatóan jómódú családnak több cselédje van. Cselédje is, dajkája is. Meg béresek, akik a földeken dolgoznak. Az azonban, mint a cseperedő Ellácska megtanulta, nem kiszolgáltatottság, nem megalázás, hanem rendesen megfizetett meló. Így mondta a dajkája: meló. Érdekes szó volt, Ellácska megpróbálta, kipróbálta, de édesanyja ráripakodott, hogy mit képzelsz, ilyen szavakat akar használni? Hogy meló?! A kislány megszeppent, de elhallgatott, nem felelt, többet nem is használta hangosan kimondva a meló kifejezést, de az ő fejében megmaradt az egyik legszebb szónak, nemcsak azért, mert a dajkájától tanulta, hanem azért is, mert meg volt győződve afelől, hogy a meló dia rövidítése. Ami azt jelenti, hogy a munka csodálatos, dalamos, jókedvre derítő dolog, a béresek pedig vidám emberek, akik hétvégenként a dalárdában töltik az idejüket. Ebben volt némi igazság, de Ellácska számára sohasem derült ki, hogy mennyi. Azt azonban

megjegyezte, hogy az édesanyja, Düll született Spitzer Angelika és az ő dajkája, Szép született és maradt Szép Amália nem szívnak egy dohányt. Vagy nem árulnak közös gyékényről. Amália dohányzott, az édesanyja nem, az édesanyjának a szobájában volt egy elegáns gyékényszőnyeg, Amáliának a konyhából nyíló kis lyukban csak döngölt földje volt, szőnyege nem, így aztán érthető és világos, hogy a két nő között semmi közös nem volt, hacsak Ellácska nem. De ő magát Amáliához tartozónak érezte. Aki az ő egyetlen és igazi nagy szerelme volt. Senki másnak a figyelmét, odaadását, babusgatását, hangjának halk duruzsolását nem kívánta egész életében, csak Amáliáét. És senkinek a látványa nem töltötte el olyan örömmel, mint a szőke varkocsú cseléd-lányé, Amáliáé. Ropogós fehér kötényben járt-kelt, magamosta, keményítette, vállfodrait finom slingelés díszítette. Ruhája, a mindig szürke cselédruha elnyűtt lehetett, lábán a cipő ormótlan, de a kötényben olyan volt, mint egy földre szállt angyal. Az érdes tapintású anyag hűvös érintése mindenkor megvigasztalta Ellát. Órákig képes volt csöndben üldögélni a szobájában, a várakozás édes izgalmát járta át apró testét, amíg Amáliára várt – a dajkaság mellett a cselédség is megmaradt, ugyanannyi fizetésért több munka, nyűglődés, vesződés. Te is csak a vesződésekre vagy, ki-

áltott fel sokszor Amália, miközben Ellácska, akár egy apró kis macska, hozzádörgölözött, belebújt az ölébe. De nem lökte el magától, érdes kezével finoman megpaskolta az arcát, simogatta a hátát, rászólt: ne dülleszd hátra a térded! Ne dülleszd ki a hasad, hanem a mellyed! Húzd ki magad, legyen tartásod! Roggyants! És Ellácska rogyantott, bár igen nehezebb esett egyenesen állni úgy, hogy nem feszíti hátra a térdét. Nem látod, milyen görbék ilyenkor a lábaid?! Amália korholta. Néha mesélt neki. Ellácska ámulatlan hallgatta a meséket, amiket Amália, aki a Munkásotthon könyvtárának a tagja volt tizenégy éves korától, mesélt neki. Amikor betagosodott a könyvtárba, 1914-ben, akkor ismerte meg egyetlen szerelmét, a könyvtárost. Ómiatta csatlakozott az MSZDP szabadkai szervezetéhez. A szerelme, az akkor tizenhat éves könyvtáros versekről mesélt neki, filozófusokról és arról, hogy neki, Amáliának is vannak jogai. A tizenégy éves cseléd-lány akkoriban még nem járt fehér, ropogós kötényben, sovány batyujában egy csíkos blúz és egy lafancos szürke szoknya volt, de a könyvtárba mindig a virágos blúzában és a jólelkű gazdasszonya által levetett, átalakított zöld selyemszoknyában ment. Úgy érezte, hogy a nagy tudású, sűrű hajú, lángoló tekintetű fiú számára ő sem közömbös. Látja benne azt, akinek ő hitte magát. Egyszer

meg is dicsérte. Azt mondta neki, ritka az a cseléd, aki tud olvasni. Cserébe Amália két nap alatt elolvasta a könyveket, amiket a könyvtáros a kezébe nyomott. Nem sokat értett belőlük, de azt megtanulta, hogy öntudatosnak kell lenni, és nem szabad hagyni, hogy kizsákmányolják, mert egy szebb világ fog érkezni, ha előtte háború is lesz, ami csak szükséges rossz, olyan, mint a genny, aminek ki kell folynia, hogy gyógyulhasson a seb. És abban a szebb világban az ilyen lányok, mint Amália, sokra fogják vinni, művelt asszonyai lesznek a holnapnak. Amália ezt szinte lánykérés-ként értelmezte, még többet olvasott. Az MSZDP szabadkai szervezetének tagjaként gyűlésekre járt, ahol a könyvtárosfiú is felszólt. Amália úgy érezte, neki szólnak a gyönyörű és cizellált mondatok, különösen az a szó, hogy proletariátus, meg az, hogy a jövője. A proletariátus jövője Amália fejében a könyvtárossal való házasságot jelentette, egy kertes házat, ahol ő emberségesen fog bálni a cselédekkel, akik az elvtársai lesznek, és nem a szolgálói, együtt pucolja velük a krumplit és rázza a nehéz párnacihákat.

Ellácska ritkán mert közbekeverezni, mert olyankor Amália elkomorult, elhallgatott, aztán magára is hagyta. Pedig milliónál is több kérdés motoszkált benne. Mikor házasodtak össze? Hány gyerekük lett? Mi az a szórólap? Hol

Vízitök II. (Szerdahelyi Péter fotói alapján)

laktak, mielőtt Amália hozzánk költözött? És mi lett vele, a könyvtárosfiúval? Ez lett volna a legfontosabb kérdés, talán a legelső. De ezt semmiképpen sem merete volna feltenni, mert gyermeki lelke tévedhetetlen detektorával megérezte, hogy ez tilos. Ezért, ha már végképp nem bírta magába fojtani a kérdéseket, általában kettőt fogalmazott meg: mi az az emeszdépé, és hogy néz ki a Munkásotthon? Úgy ítélte meg, hogy ezekkel az ártatlan kérdésekkel, akár egy ugródeszkról, könnyebb lesz feljebb és beljebb jutnia Amália titkos életébe. Azonban tévedett. Csitt, psszt, csiba, te!, így hordta le őt Amália. Nincs már ilyen. Ellácska nem értette, miképpen lehetséges, hogy valami, ami akkor volt, amikor már Amália is volt, mára nincs, holott Amália még olyan rettenetesen fiatal!

Te vagy az én szerelmem, jelentette ki Ellácska egy napon, és vékonyka karjait Amália nyaka köré fonta. Igaz volt, amit mondott, ahogyan a gyermeki lélekben létezik az igazság. Nem valami lehetőség, hanem a valóság maga. Összemosódott fejcskájában a sok mondat, amit Amália azokról az évekről mondott, amikor Ellácska még csak tervben sem volt – így mondta. Isten nem tudta, hogy leszek? Riadtan kérdezte ezt, mert úgy tudta, az isteni terv tökéletes, abban mindenkinek és mindennek helye van a világ kezdetétől a végezetéig. Ijesztő volt a gondolat, miszerint ő ebben kivétel. Róla megfeledezett az Isten.

Düll kisasszony, miközben a som lila virágait bámulta, arra gondolt, lehet, hogy ez éppen így van, róla megfeledezett. Itt felejtette. Nem visel róla gondot. Hirtelen összerezzen, mint aki bűnt követ el, hiszen Isten nem létezik. Egyike volt ez végtelenül hosszú nyúlt vívódásainak, hűségpróbájának. Mert hűségese lenni nem lehet több dologhoz. Még csak kettőhöz sem. Hűségese lenni csak egyvalamihez lehet, és Ellácskának el kellett döntenie, hogy Istent választja, vagy Amáliát, aki szerint nincs isten. Az istenit neki, kiáltott fel, amikor mellélöttyent a felmosóvíz. Ellácska, aki a konyhában ült, és harangozott a lábával – hagyjad ezt abba, mert öregasszony korodra remegni fognak a lábad! –, miközben ceruzája végét rágva megpróbálta lerajzolni a vágyát, amit a Jézuska teljesíteni fog, fél testével megpördült, ránézett a cselédre, és megkérdezte: Ha nincs, akkor miért nevezed meg? Miért szidod? Miért őt okolod? Amália dühösen legyintett, nem volt beszédes kedvében. De Ellácska nem hagyta annyiban a dolgot. Miért, miért, miért?!

Amália, miközben felitatta rongyával a szennyes lét, végül válaszra méltatta: ez csak ilyen szokás. Ellácska nem mert tovább faggatózni, attól félt, hogy az egyetlen lény, akinek közelségére és meleg ölelésére vágyik, akinek issza minden szavát, megharagszik rá, és napokig nem fog szólni hozzá. De aztán mégsem bírta. Akkor mondhatnád azt is, hogy az ördögbe! Nem mondhatnád? Az is ilyen szokás. És ha nincs isten, akkor ördög sincsen, de ha rossz történik, akkor azt mégis inkább az ördög csinálja, nem? Miért lenne rosszat az isten, ha volna, tudom, hogy nincs, de ha volna, miért? Amália kilöttyintette a vödör szennyes vizet, a vödört a ronggyal beállította a sarokba, és leült vele szemben. Rágyújtott. Erről Angelika asszony nem tudta leszoktatni, megtiltani sem tudta, mert Amália összepakolt és elindult, egészen komolyan gondolta, Düll Aladárnak kellett őt a kapuból visszakönyörögnie, azóta, akár egy török, úgy füstölt a konyhaasztalnál. Végül is, nézett tünődve a kislányra, nem vagy te buta. A rengeteg ostoba kérdéseddel leginkább Árminra emlékeztetsz. Ellácska nem először hallotta ezt a nevet, azt is tudta, hogy ez egy kisfiú neve, aki már gimnazista. A nevét pedig egy ételről kapta, valami szalámiról, amit itthon nem lehetett kapni. Azt is tudta, hogy Amáliának köze van ehhez a kisfiúhoz, mert olyan furcsán ejtette a nevét, de azt, hogy mi köze lehet hozzá, nem tudta kideríteni. Sóhajtott, amikor kimondta a nevét, de nem szomorúan, hanem hessegetően. És amikor hozzá hasonlította, az nem korholás volt, hanem dicséret. Az ostoba kérdések tehát lehetnek jók is, morfondírozott magában Ellácska, miközben boldogan nyelte a kesernyés füstöt, és egy mesekockajátékot próbált volna lerajzolni, csak nem tudta eldönteni, honnan fogja tudni a Jézuska, hogy melyik mesék legyenek kirakhatóak. Arra gondolt, megkéri Amáliát, hogy írja le: Hófehérke, Piroska és a farkas, Hüvelyk Matyi, Hamupipóke... hány mese fér el egy kockán? Amália eloltotta a cigarettáját, ahány oldala van, vetette oda foghegyről, és kivonult az udvarra. Ellácska bölintott. Amikor nem tudnak mit válaszolni, akkor azt mondják, ostoba a kérdés. Aztán kezébe fogta a gyufáska-tulyát, és megszámolta az oldalait. Csipkerózsika és A farkas és a hét kecskegida. Vagy A három kismalac.

Düll kisasszony hátat fordított a som lágyan bólogató lila virágainak, és azon töprengett, hogy változtatott volna-e bármit is az életén, ha többet tud Amáliáról akkor,

Törteli Réka

Krízis

Harminc év múlva borozni akarok a nyílt utcán
csütörtökön délelőtt
le mosom az egzisztenciális krízisem
öblítem lefolyik a torkomon

Harminc év múlva rájövök hogy a küzdelem
csak patetikus pompa
és már a hitetlenségem is elhagyott
a betört kirakat maradéka leszek a zöld műanyag lapáton

Harminc év múlva már jogom lesz dönteni hogy lila nyakkal lógjak-e a gerendámon
a választás szabadsága az enyém és már nem vág le senki

Túl sok a tagadás de ez is elhomályosodik
mint a por a légszarus ablakon amin kinézek minden reggel

Harminc év múlva csönd lesz bennem
nem fogok hinni abban hogy nincs miben hinnem
sárga lesz a fogam és utolér a hüvelyszárazság
és nyugodtan borozhatok a nyílt utcán
egy verőfényes csütörtök délelőtt

Sufragette

(Gyökerek)

I.
valamikor halvány rózsaszínen lebegettél
a nyakad köré tekeredett köldökzsinórból próbáltál kibújni
az önállóságod lefolyt a véres alsószoknyán
52 októberében a piacon
imádkoztál és azt gondoltad isten majd megszabadít attól
hogy nőnek születtél
vagy inkább tenyészkancának aki huszonkét évesen már megismerte
a mocskot és öntudatlan elvetélt
a kikeményített lepedőn az olvasót szorongatva
a megváltás ott folyt le a combodon
nem nyalja fel a kutya és nem nyalja le a másik feled
halott embriókat dobáltok a szent család lenéz
rád és a tisztátalan ősi rítusra
nem vagy bűnös amiért megtagadtad azt
hogy tenyészállat légy

II.
a tenyere már nem érdes elpuhult amikor az
öregség ráhúzta a halovány hullzásakat mely alatt
ott pislákol az ami soha meg nem történt és a hályogon túl
a májfoltokon túl a hosszú szőrszálakon túl ott az igazi megérdemelt
szépség mert itt a béke nem a születéssel kezdődik hanem az elmúlással
ha visszanezel csak az jut eszedbe hogy rettegtél a bátyád vérbajos farkáról szóló
történetektől amiket a kazlak mögött mesélt és ha apád megcsipkedett
ne szólj mert az vagy háziállat
az egyik gyermekágytól a másikig anyádban ott bújt ki a szorongás ahol a fejed
és a szétrepedt gáton át gyalogolt beléd a tudat hogy az anyaméhben dédelgetett bánat
te vagy

ciklikusan vett erőt rajtad a letargia ájtatos lettél és nehéz
öntudatlanul mostad a rongyaid amit más akasztott a nyakadba
mostad és egyre sötétebb lett rajta a folt
kerested a választ esténként a lámpafénynél a szentképek és az apró betűk között
az élvezet egy megkövesedett mindent benövő szűzhártyába ütközött

amikor még egy fedél alatt laktak. Változtatott volna-e azon, hogy milyen nővé válik. De még ennél is jobban foglalkoztatta mostanában az, hogy Amálián változtatott-e volna valamit az, ha szereti őt. Ha megszereti Ellácskát, az érte rajongó kislányt, akit születésétől pelenkázott, ringatott, sétáltatott, akinek a haját

mosta, akinek a hátát síkálta ugyanolyan hévvel, mint ahogyan a tornác köveit. Képtelen volt elhinni, képtelen volt elfogadni, hogy Amáliában nem volt helye az érzelmeknek. Vagy ha volt is helyük, akkor azok mindenkié voltak, csak az övé nem. Mindenkié, de Árminé nem. A későbbi történések még inkább arról kel-

lett volna, hogy meggyőzzék, de ő süket volt, és vak, mert semmije nem volt, csak az a tiszta és ártatlan, érintetlen és romlatlan szerelmi érzés, amit Amália iránt érzett. A fehér köténye iránt vagy annak slingelt vállfodrai iránt. Sietős, határozott, a kitaposott cipők miatt mégis csoszogós-nak ható lépteit iránt.

AZ ÁGY

Móra Regina

Hónapokig terveztem. Vagy talán egy évig is. Nem tudom pontosan. Nem tartottam számon a gondolat felmerülésének időpontját. Nem tartottam fontosnak. Mintha folyamatosan a fejemben motoszkált volna ez a gondolat. Valamiképpen meg kell oldanom, segítséggel vagy anélkül, de véghez kell vinnem. Aztán rájöttem, hogyan! Pakolgatás, rakodás, nagytakarítás során észrevettem, hogyha lepakolok az ágyról, ha kipakolok az ágy aljából, akkor könnyebbé válik maga az ágy, sokkal könnyebbé, mozdíthatóvá! És akkor kivonszoló, tervezgettem. Majd a nagylányom segít, szívesen segédkezik nekem, meg nem is szokott kérdezősködni, megszokta a furcsaságaimat, nem kérdőjelezi meg, ha éppen kicimbáljuk a hálószobaágyat az udvarra.

Két éve estem teherbe. Mikuláskor. Ajándék. Nekem igen. A gyerekeim apjával vagyok öt éve, és megesik, hogy a szaporodás törvénye érvényesül. Örültem is. Szerelmeim gyerekei! Szerettem ezt a férfit, az életem adtam volna érte, adtam is. Ő nem. Nem örült. Gondterhelte vált. Éjszaka volt. Csend. Ráült az ágyamra, a franciaágyra, arra, amelyet épp ki szeretnék cimbálni az udvarra. Az ágy szélére ült. Elég közel hozzám. Karnyújtásnyira. De akkor mégis távol éreztem őt, nagyon távol. Azóta pedig ez a távolság megsokszorozódott, és ma már fényévekről beszélhetek. Lassan ült le, nehézkesen az ágyra, arra, amelyet ki akarok húzni az udvarra három helyiségen át, és beszélt. Inkább motyogott. Meg kell ölni, el kell pusztítani, semmissé tenni. Lehet, nem épp így mondta, lehet, nem használt ennyi szinonimát, de én erre emlékszem. Amikor ráengedte a testét, az ágy megereszkedett, és mint mikor teleszívjuk magunkat levegővel, majd hosszasan kifújuk, olyan hangot hallatott. Kristálytisztán emlékszem erre a sóhajszerű kilégzésre! Talán erre a legjobban. A súlya alatt meghajolt az ágy, a franciaágy, pontosabban a franciaágy azon része, ahová ült, de hát ez normális jelenség is ebben az esetben, fizikai törvény. Alig vártam, hogy elmenjen, hogy alaposan megnézhessem az ágyat, megvizsgálhassam. Meg is tapogattam azt a részt, ahol ült. Ugyanis ott nem rugózott vissza az eredeti méretre. Lyuk maradt, bemélyedés. Te jó ég! Hogy néz ez ki! Gondoltam akkor. Majdcsak helyrejön. Úgy kell. Hiszen nem olyan régi ez az ágy. Helyre kell billennie a dolognak. Biztos jó lesz. Rendben lesz minden. Aztán mégsem. Nem állt helyre az egyensúly.

Megszületett a kicsi. Egyéves lett, de a bemélyedés ott tátongott. Nem változott a helyzet, vagy inkább még jobban elmélyült, még nagyobb lett az ágyam szélén az a szakadék, törés. Megpróbáltam nem venni róla tudomást, mintha nem létezne. Aztán megpróbáltam megszabadulni tőle, letakartam, hátat fordítottam neki. De nem működött semmi. Nem hagyott. Ott tátongott az űr, és azt hirdette, hogy valami nem megy, valami nem jó, valaki más, valaki senki lett. Beszélt hozzám. Éjszaka főleg. A csendben. A fejembe lopta a gondolatait. Idegesített, nyugtalanra tett. Nem tudtam pihenni, nem tudtam aludni. Réalmok és az álmatlanság váltogatták egymást a lyuk körül. Már a közelében sem szerettem lenni. Felzaklatott. Akkoriban fogalmazódott meg bennem, hogy meg kell szabadulnom tőle! Az átkozottól. Az életemre, a gyerekeim életére tör! Ha harc, akkor harc, nem adom könnyen magam! De hát nehéz egy ilyen ágy, meg három szűk helyiségen kell átvonszolni... Viszont megéri. Újra szabad lehetnék, nem akarom ezeket a hangokat hallani!

Nem vettem másik ágyat. Nincs rá pénzem. Majd. Addig a földön fekszem. Kis fészket készítettem pokrócokból. Jó. Az ágy kikerült. Kicimbáltuk. Borzalmasan nehéz ágy. Nehéz volt megszabadulni tőle. Súlya volt a dolognak. Aztán végre kint volt az udvaron azzal az otromba és ostoba bemélyedéssel! Nekiestem fejszével. Szét akartam verni, ahogy csak tudtam, hasogattam, hogy nejlonszákokba dughassam a darabjait, hogy a szemeteszkocsi elvihesse.

Minden erőmből vertem, csapkodtam az ágyat. Szakadt a huzatja, repedt a szövét, recsegett a fakeret. Többször nekifogtam, nem ment egyből, nehéz munka volt. De újra és újra belefogtam, a cél lebegett előttem. A lyukat vertem a leginkább, ott éreztem a legellenállóbbnak. Hasítottam, ütöttem, vagdostam, téptem. Estére fájt a karom, a vállam, a hátam, a derekam. Szemeteszsákokba csomagolva álltak a franciaágy darabjai a lyukkal együtt. Holnap hétfő, jön a szemeteszkocsi. Elviszik. Ha szépen be van csomagolva a szemét, bekötve zsákokba, elviszik.

Elégedett voltam. Megfürödtem, elláttam a töréseket, a vízhólyagokat. Lükettetek a sérüléseim, fájt... Nem bántam. Elmúlik. A seb begyógyul. Lefeküdtem az új fészkeembe, magamhoz húztam a gyerekeim, az orrom a fejéhez nyomtam, és végre, hónapok óta először nyugodtan aludtam.

A MOSOLY

Sándor Zoltán

A technikai fejlődésbe vetett hit az entrópia-társadalom önámítása, hogy halad valamerre, holott csupán az történt, hogy az ember beköltözött egy képernyőkkel teli terembe, amit világnak képzel, és Platón barlanglakóihoz hasonlóan valóságosnak hiszi az árnyak játékát. Ez a gondolat fordult meg a fejemben, amíg a városi buszra várakoztam. Néhány lépésre tőlem egy ápolatlan külsejű hölgy leárazásokról kiabált a telefonba. Egy borzas hajú lány, füléből kilógó dróttal, heves gesztikulációk közepette szexbotrányról értekezett valakivel. A padon telefonjukba mélyedt suhancok ültek. Szótlanul bámultak a kijelzőre, időnként felüvöltöttek, és megbökték egymást. Néztam őket, s arra gondoltam, vajon átok vagy áldás, hogy sohasem született gyermekem. Az évek során sokszor eltöprengtem ezen a kérdésen. Nyilván minden gyermektelen ezt teszi. Eszembe jutott Anna vetélése. Egész nap terepen voltam. Tiltakozó egyetemisták özönlöttek el az utcákat. A szomszéd néni a bejárati ajtóban várt, ő mondta, hogy Anna rosszul lett, és mentőt hívtak. Nem emlékszem, hogy bármikor is beszélünk volna az esetről. Néhány napon belül kiengedték a kórházból. Segítettem neki a felépülésben. Kezdetben azzal, hogy kerültem a témát, a munkájáról beszéltem, Shakespeare-ről meg Dosztojevszkijről. A kérdés idővel spontánul kialakult tabuvá vált köztünk. Amikor kiutalták a lakást, és saját otthonba költöztünk, megvolt rá az esély, hogy felelevenítsük a témát, talán szó is esett róla, csak hogy nem sokkal azután diagnosztizálták Anna betegségét, ami mindent felülírt. Legalábbis ezt gondolom ma, az igazság azonban az, hogy sohasem kérdeztem meg tőle, hogy a kockázatok ellenére vállalna-e gyereket. Meg sem fordult a fejemben. Azt hiszem, különösebb gond nélkül beletörődünk abba, hogy elegek vagyunk egymásnak. Nem is panaszkodhatom, szép életet élünk. Még Anna utolsó egy évében is volt valami megható, kínzó fájdalommal járó szenvedései még közelebb hoztak bennünket egymáshoz. Tudtam, hogy távozása megváltás számára, engem mégis megviselt. Egyedül maradtam a háromszobás lakásban, amelyben évtizedekig éltünk kettesben, s ahol minden apróság ma is rá emlékeztet. A hiányérzetem túl igazából most sincs különösebb okom a nyavalygásra. Egészségem jól szolgál, csak az ízületi panaszok ne nehezítenék meg a mozgást, ez a legrosszabb, vagy még inkább a tudat, hogy az ember tisztában van azzal, hogy nyolcvan küszöbén is mennyi mindenre képes lenne még, az agya kristálytisztán működik, viszont a teste már nem tudja tartani a lépést, összerogyanó térdei naponta emlékeztetik az idő múlására. A megérkezett buszra is alig tudtam felkapaszkodni. Szerencsére a kopottas öltözetű asszonyosság segített fellépni a lépcsőre, és a botomat is utánam adta. A zsúfolásig megtelt járműben nem sokra mentem vele. Az összepréselődött testek közt döcögve a legközelebbi kapaszkodórúd irányába indultam, ám mielőtt odaértem volna, egy fiatalember felállt, és intett, hogy foglaljam el a helyét. Hálásan bólintottam, és lehuppantam az ülésre. Az ablakon keresztül zöldellő parkok és rohanó emberek tűntek fel, az üvegben pedig a mellettem álló fiatalember képe tükröződött. Felpillantottam rá. Szögletes formájú arca volt, széles, kissé előrenyúló állkapoccsal, orra hegyes és hosszú, sötét szemét dús szemöldök ívelte. A testhez álló pólóban kifejezésre jutott széles válla és izmos karja, ébenfekete hajának néhány tincse a homlokába lógott, fején fülhallgatót viselt. Volt benne valami kísértetiesen magával ragadó. Észrevette, hogy figyelem, és elmosolyodott. Ekkor ugrott be. Gyors fejszámolást végeztem, kétség nem férhet hozzá, ez az ő mosolya. Alig lehetett levakarni az arcáról. Nem gondolta, hogy komolyan gondoljuk. Pedig mi komolyan gondoltuk. Mi mindig mindent komolyan gondoltunk. Már csak akkor komolyodott el, amikor a pincébe vezettük, székhez kötöttük, és a fiúk elkezdtek megdolgozni. Azután már nem mosolygott. Nem egész két napig tartottuk bent, amíg el nem csitul a háborúellenes tüntetési hisztéria. Az volt a feladat, hogy szigeteljük el a tömeget a legfőbb hangadókat, és próbáljuk meg jobb belátásra bírni őket. Mielőtt kiengedték, bementem hozzá. Ült a priccén, fel sem nézett rám. Megkínáltam cigarettával. Azt mondta, nem dohányzik. Nahát, igyekeztem oldani a feszültséget, elmondhatnád, hogyan szoktál le, és rágyújtottam. Nem válaszolt. Figyelj, mondtam neki néhány másodpercnyi szünet után, nem áll szándékomban papolni, nagyfiú vagy már, de ha a régi idők emlékére elfogadsz egy baráti tanácsot, azt javaslom, egy kicsit vonulj vissza, és maradj a háttérben. Felemelte a tekintetét, és elmosolyodott. Te ezt nem értheted, mondta, mivelhogy nincs gyereked. Bármit is tettem az életemben, mindig mindent erre vezettek vissza. Azt követően, hogy a fia elestéről értesülve, meg sem várva unokája születését, Ádám kirúgta maga alól a széket, az özvegye is hasonlóan vélekedett rólam. Nem tudom, vajon a bosszúvágy, mert nem téged választottalak, vagy a karrierépítésem tekintetében kívánatos megfelelési kényszer motivál, de meglehetősen biztos vagyok abban, hogy kegyetlenségem háttérben gyermektelenségem ténye húzódik meg, állt a postaládámba bedobott, aláíratlanul hagyott levélben. Névtelensége ellenére tudtam, hogy Éva írta, mindig szeretett ilyen bonyolultan fogalmazni. Meg etikai kérdéseken rágódni. Arra kért, hogy írjak levelet húszéves önmagamhoz, s írjak bele mindent, amit szerintem az életről tudnia érdemes egy idealista jogtanhallgatónak, külön térjek ki annak a kérdésnek a boncolgatására, hogy a jó nevében elkövetett rossz a végső elszámolásnál jónak vagy rossznak minősül-e. Bevallom, foglalkoztatott, valamelyest szórakoztatott is Éva provokációnak szánt felvetése, bármennyire is távol állt tőlem az ötlet kivitelezése. A Szolgálatban sohasem engedhettük meg magunknak az erkölcsi kételyt. A morális töprengés az Anna által elemzett irodalmi hősök kiváltsága volt. Én mindig úgy tartottam, hogy csak cselekvéssel juthatunk előbbre. A cselekvésnek pedig következményei vannak. Ilyenek, olyanok. Ha túlságosan tartunk az olyanoktól, az ilyenek megvalósításáról is lemondunk. Az ablak felé fordultam. A központi utcákat előzönlöttek a járókelők. A természet ébredése különös erővel tölti el az embereket az önáltatáshoz, lelkesen vágnak bele az új kihívásokba. Azt hiszik, ezúttal majd sikerülni fog, mintha semmiféle élettapasztalattal nem rendelkeznének. Az ember minden ízében irracionális lény. Ha tehetném, ezt üzenném annak a bizonyos fiatalembernek. S mint ilyen teljesen alkalmatlan a fejlődésre, amit újabbnál újabb, hatékonyabbnál hatékonyabb technikai szerkentyű feltalálásával próbál leplezni. Társadalmi értelemben nem sokkal jutottunk előbbre. Csak abban az esetben vállald a küldetést, ha készen állsz minden másról lemondani, beleértve érdemeid közösségi negligálását is. Nyakába akasztotta fülhallgatóját, intett, és a kijárat ajtó felé indult. Az ablaküvegből láttam. Megfordultam és utánanéztem. Kiszállás előtt hátrapillantott. Most is mosolygott. Visszamosolyogtam rá.

Lázár-Szűcs Anikó

Medvetánc

(N. L. után)

Én vagyok a medve
Halat nyeltem,
a horog a számba akadt
Nem mintha ez lenne
a holnap,
amire ébredni szeretnék:
arcrafagyott halszagú horogmosoly,
vállat gyöttrő gyászos táskában
olvasatlan piszkosfehér
papírtömbök doha
(és ez a vers is)
Medvetalpam cipőbe préselve
végigkopog
a frissen felmosott padlón
Vagy százszor eltáncoltam
ezt a tangót,
hervadt rózsát szorítva
fogam között
Már nem tapsol senki
és nem mondják,
gyere, ülj le,
pihentesd a mancsod,
nesze neked szeretet

A test válaszol

Mi mást tehet –
először hallgat,
meghallgatja
duzzadt,
terhes szavaid
– élnek,
őrült páfrányzöldjük üvölt
a holdtalan éjszakában
Válasza:
a szó,
az elhalványulás,
az éghajtogatás,
ami a sötétből
reggelt csalogat
De tompa a reggel,
pástétomos kenyeret majszol,
csipás szemet
morzsás kézzel dörzsöl
Nem gondol Atlaszra,
nem az ő hátán a világ

(Hallgat a reggel,
testem válaszol
Az én hátamon a világ)

A Holt-Maros szépségei Szegednél
(Szerdahelyi Péter fotói alapján)

A király esése (Mihók szakács meg az öreg király című
mese, a Vajdasági népek meséi c. könyv illusztrációja)

Ha vagyok

Három szálon futó
történet lennék
Ha vagyok:
vagyok mindennapi,
egyszerű
szenedő
halandó
robotikus
rutinok sorozata,
hömpölygök az idővel
Vagyok az időfeletti
megfigyelő,
múltba tekintő
szellem –
hátrafelé lépek,
hátrafelé élek
(kelé?)
Vagyok a titkos énem,
titkaim
összessége,
senki
Titkait fényezi
a félhomályban
Úgy sétál,
visszafordul,
ha bárki szembejön
az úton

Júlia

Március van
Most születesz majd újra
te, ki szültél
indirekt engem is
Kifordulsz önmagadból,
tánclépésben
ebédet főzöl,
porcelán csengővel
csengessek
Kész az ebéd

Virág vagy,
sárga selyem,
zöld varázsruzs,
figaró,
könyv és mese,
fényes kártyalap csúszós hátulja

És belőled lettem én

Tegnap a tenger vize

I
Megszorongat a hársillat
megtart, inkább,
és engedem
Körbevesz, előnt,
mint tegnap a tenger vize
Lebegnék ezen is,
mint a méhek
Ez a konstans
a sok ismeretlen
tényező örvényében

Mennyi tíz év?
Tíz hársvirágzás
és a megnyugvás,
hogy évről évre
visszatér valami

Tedd kezed
kezembe,
megszorongatom
Engedd,
körbeveszlek,
mint a hárs
édes illata,
mint tegnap
a tenger vize

A hársillat
leszek neked,
a tenger
hömpölygő
sós sűrűsége
Konstans leszek

II
(nem érted,
hogy ez a másodperc
már más mint az előbbi,
hogy minden múlik;
zsibog,
remeg
egy-egy pillanat;
hogy kopik a fénye,
de mindegy –
ha elengeded magad
megtart a gondolat:
az idén is virágozik a hárs)
Konstans vagyok

Mi lehet végtelen

Nem vagy te aszimmetrikus,
csak az egyik szemed nevet,
a másik meg sír

Írnék,
de mit –
a vágyat,
hogy írjak,
hogy bármi
(mi?)
nem minden –
napi
nem te
a te,
én
meg
vég –
képp
nem
én vagyok –
vagy csak alig, –
legyen

Mi lehet végtelen?
ez nem –
ez fáj,
ennek véget
vetek,
ez tükör előttem –
nekimegyek
véletlen
végtelen
mise-en-abyme
ez,
és ha vérzek,
vérzik,
és végre jó

Hogy a néma
tengerben
fuldokolok,
csakis az én hibám,
szótlan,
félszeg mosollyal
túrtem –
betűt, szavat
tűztek rám
beépített erőszakkal vált
énemmé
és énné
én –

mindig is
ezt akartam –
csak nem így

Péntek

Ma érzem a korom,
ha tükörbe nézek
visszapillant,
rám mordul,
villámot vág a homlokomhoz,
mint valami
apró, tehetetlen Zeusz,
aki Lédáját hiányolja
(egyik karja – a bal
hófehér szárny maradt).
Átváltozás –
imperpekt
metamorfózis

interjú

A TÖRTÉNETEK EREJE

Interjú Kádár Annamáriával a mesélés tudományáról

Kádár Annamária erdélyi pszichológus, terapeuta, egyetemi oktató. A mesék, a történetek gyógyító erejéről és az érzelmi intelligencia fejlesztéséről szóló könyvei által a laikusok is széles körben megismerhették a nevét. Nézegette szerint a gyereknevelés és a pedagógiai munka akkor lehet a legsikeresebb, ha a gyerek egyéni igényeihez alkalmazkodik, és a minőségi együttléten keresztül valósul meg. A pszichológia doktora az idén 25 éves Kálmány Lajos Népmesemondó Verseny jubileuma alkalmából látogatott Zentára, hogy egy szakmai képzés keretén belül a vajdasági pedagógusok is első kézből hallhassanak a történetek erejéről és a gyerek érzelmi intelligenciájáról.

Kádár Annamáriát az előadás után meséről és mesélésről kérdeztük.

Hogy kezdte el a mesék és a mesékkel való gyógyítás iránt érdeklődni?

– Ennek legalább három gyöke van. Édesanyám rengeteget mesélt nekem kora gyerekkoromtól kezdve. Az, aki ma vagyok, egyrészt a gyerekkorban megélt meséknek köszönhető. Másrészt a tanítóképző diákjaként benne voltam egy kutatócsoportban, ahol helyesírási hibákat kellett javítanunk. A negyedikeseknek feladatuk volt, hogy mesét írjanak. Mindenféle történetet kitaláltak, végül ebből fakadt fel újra az érdeklődésem. Az államvizsgadolgozatomban és a doktorimban a gyerekek által írt meséket elemeztem. Megnéztem, hogyan keveredik a valóság és a fantázia. A 9-10 éves kor fontos vízválasztó: ez az időszak a mesére való beállítódás vége, egyben a valóságra való irányulás

kezdeté. A gyerekek valóságélmeket tartalmazó mesét írtak: a királylány Maggi tyúkhusleves főzött, a király siratta a rákban elhunyt feleségét, az állatoknak erdőadót kellett fizetniük, Jancsi szerelmes lett a boszorkányba, és mosott, főzött, takarított rá. Édesanyám meséi mellett tehát ez volt a második gyökér. A harmadik pedig az, hogy mindig is szerettem volna meséket írni. 2012-ben a Kulcslyuk Kiadó kért fel, hogy írjak olyan könyvet, amiben mesék mellett elmélet is van a meséről, illetve az érzelmi intelligencia fejlesztéséről. Így született meg az első tíz mesém Lilláról és Tündérbogyóról.

A mesékben rejlő terápiás lehetőségekről az utóbbi időben elég sokat hallhatunk, de hogy milyen a jó mese, a jó történet, az még nem terjedt el a köztudatban.

– A történetmesélés mindenképpen fontos. Amikor a mese terápiás hatását vizsgálom, akkor mindenképpen az a központi kérdés, hogyan válhatunk a saját életmesénk hősvé. Az egy dolog, hogy a népmeséken meg a kortárs meséken keresztül végigélem a hőssé válás lehetőségét, de ennek a saját élettörténetemen keresztül is meg kell valósulnia. Amikor elmesélek egy megélt élményt, amikor közös családtörténeteket szövünk, amikor újramesélek egy tündérmesét, az mind történetalakítás. A legnagyobb terápiás hatás a belső képalkotásban rejti: hallgatók egy történetet, és megalkotok egy belső mozt, ami ehhez a történethez kapcsolódik. A másik fontos dolog az a biztos hit, hogy ha a népmesék sémájára formálok a saját élettörténetemet, akkor tudom, hogy a nehézség még csak a történet közepe. A végének jónak kell lennie, és akkor lesz jó, ha például hozzáteszem a saját értelmezésemet a negatív megélt élményekhez, és átkeretezem pozitív tapasztalattá.

A mesét általában a gyerekkorhoz kapcsoljuk. A felnőttek, az idősek számára is fontos a mese és a történet?

– Az idősek sokszor mesélnék régi történeteket apró részletekkel. Olyan, mintha a kirakós az életközépi válság után állna össze. Már nem evidens elvárás, hogy mindennek jól kell sikerülnie, hanem megtanuljuk értékelni a nehézségeket, a próbatételeket, az apró örömöket, és így lesz teljes a kép. Az idős személyek sokszor a legvadabb nehézségeket is pozitívan tudják elmesélni. Gyerekként, unokaként fontos lenne végighallgatni ezeket a történeteket, mert rengeteget vihetünk magunkkal belőlük utra-valóul érzelmi utunkon.

A kisebbségi lét, a határon túli magyar identitás hogyan befolyásolja az ember lelkivilágát?

– Ez is, mint minden, értelmezés kérdése. Maradhatunk abban a narratívában, hogy ez nekünk rossz, és mennyi minden-

nel meg kell küzdenünk miatta. De lehet ez egy lehetőség a helytállásra is. Ez végül is a legkisebb királyfi története: jóval több próbatétellel kell szembenézni. Zimbardo időperspektíva-elmélete szerint a múlthoz negatívan is, pozitívan is viszonyulhatunk, a jelenhez hedonisztikusan vagy fatalisztikusan, a jövőszemlélet pedig lehet célorientált vagy transzcendentális. A pozitív múlt nem azt jelenti, hogy csak pozitív dolgok történtek velem, hanem hogy megtanultam az átkeretezést; azt, hogy szemléletváltással tudok módosítani az események. Akinek negatív múltja van, az csak sorolja és sorolja a panaszait, hogy minek kellett volna máshogy történnie. Ez két teljesen eltérő megközelítés. Ha a pozitív múltból indulok ki, akkor elfogadom, hogy megtörtént az esemény, és megnézem, milyen pluszerőforrásokat kaptam, mennyi mindennel gazdagodtam általa. Ettől válik valami átkeretezett történetté. Ha valakinek elég erős a múltpozitív hozzáállása, ha hedonisztikusan meg tudja élni a jelent, ha célorientált a jövője, akkor teljesen mindegy, hogy kisebbségi vagy többségi létben él, mert mindenféleképpen megvan a lehetősége a boldog és elégedett életre. És élhet valaki bármilyen jó körülmények között, ha múltnegatíván él, és folyamatosan az elégedetlenségét és a nehézségeit hangsúlyozza. Ebből a szempontból nagyon fontos, hogy milyen családi narratívák élnek tovább.

Az előadásban elhangzott, hogy nehéz a különböző életkorú, eltérő érdeklődésű gyerekeknek olyan mesét találni, amely mindegyiküket egyformán leköti. Hogy lehet így megoldani a szinte mindennapos esti mesét?

– Ez nagy kreativitást igényel, és jó, ha sikerül bevonnunk másokat is a feladatba. Az apa is, a nagyszülő is, a nagyobb gyerek is mesélhet a kisebbeknek. Időben is különválasztható a mese, például a nagynak elmesélem a tündérmesét, amíg a kicsi alszik. Minden családnak meg kell találnia, hogy mi a jó nekik. Nekünk a böngészők váltak be, ahol egyes szereplőket, kincseket kell meg-

Károsi Panni

találniuk a gyerekeknek. Másnak az válhat be például, hogy újraolvassák a Kipp Kopp-történeteket, mert ezt annak idején a nagy is szerette. Van, ahol az apuka mesél a nagynak, az anyuka meg a kicsiknek. Ez szervezés, idő, energia és erőforrás függvénye.

A mesehallgatás passzív folyamat, vagy bátorítsuk a gyerekeket arra, hogy beleszóljanak a történet alakulásába?

– A mesehallgatás akkor sem passzív folyamat, ha a gyerek nem szól bele a történetbe, hiszen fejben zajlik a belső képalkotás. A meséléstől nem kell félni, mert a gyerek olyan belső képeket fog alkotni, amelyek az ő történetével összhangban vannak. A sárkány pont annyira lesz félelmetes, amennyivel a gyerek adott élethelyzetben még képes megbirkózni. Nyugodtan lehet kitalálni vagy újragondolni történeteket. A mese attól mese, hogy át lehet alakítani, tovább lehet gondolni, teljesen újat is ki lehet találni. Ez egy nagyon jó közös és izgalmas feladat.

A pedagógusok mennyire nyitottak arra, hogy meséljenek a gyerekeknek?

– Szerencsére óvodás és kiskisiskolás korban a mese szinte mindennapos szertartás az oktatásban. Az óvodapedagógus mese és játék nélkül nem is tudná végezni a tevékenységét. Kiskisiskolás korban is ott a mese, de azt látom, hogy sokszor felboncolják, kivesézik, megkeresik a tanulságot. De arra a szemléletre is vannak jó példák, hogy egy mesével nem kell tenni semmit, csak odaadni a gyerekeknek. Ha egy pedagógus le akarja kötni a diákok figyelmét, ahhoz minden tantárgy esetén a történetmesélés a legfontosabb eszköze. A történelemtanítástól kezdve a matematikáig mindenhol lehet látni, hogy ha egy jó történetet hall, akkor ott van a gyerek arcán a hipnotikus transz. Ha nincs befejezve egy történet, az piszkálja a fantáziát. A történetmesélés lehetőségeit rengeteg módon ki lehet használni, de nem könnyű összegyűjteni a jó sztorikat, nem könnyű jól mesélni őket. Ez is egy olyan készség, amit sokat kell gyakorolni ahhoz, hogy jól működjön.

Minden korosztálynak meséljünk, a kamaszoknak is?

– Igen, sőt talán a kamaszoknak van a legnagyobb szükségük a történetre. Ráadásul ők a legproblémásabb korosztály ebből a szempontból: elutasítják, mégis szomjazzzák a mesét. A kamaszoknak való mesemondás nehéz terep. Nekik tudni úgy mesélni, hogy lekösse őket – az már valami!

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

Bolyos Miklós (1991) zenei szerkesztő (Újvidék)

Csik Mónika (1978) költő, író (Szabadka)

Juhász Attila (1967) tanár, újságíró, fordító (Zenta)

Károsi Panni (1988) szakíró, újságíró (Zenta)

Latak C. István (1967) újságíró, szerkesztő (Zenta)

Lázár-Szűcs Anikó (1981) tanár (Zenta)

Lovas Ildikó (1967) író (Szabadka)

Móra Regina (1977) író, tanár (Szabadka)

Nyilas Orsolya (2000), ősztől a Szegedi Tudományegyetem első éves hallgatója (Magyarkanizsa)

Orosz András (1969) tanár (Szabadka)

Sándor Zoltán (1973) író, kritikus (Szabadka)

Silling István (1950) néprajzkutató (Kupuszina)

Szögi Csaba (1975) költő, író (Zenta)

Szögi Klaudia (2002), a szabadkai Kosztolányi Dezső Tehetség-gondozó Gimnázium tanulója (Horgos)

Tóth Adél (1984) újságíró (Zenta)

Tóth Eszter Zsófia (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)

Törteli Réka (2000), ősztől az újvidéki Művészeti Akadémia első éves festő szakos hallgatója (Zenta)

Vass Géza (1959) történész (Szabadka)

Vasić Sanja (1986) filozófus (Szabadka)

Verebes Ernő (1962) költő, drámaíró, zeneszerző (Zenta)

Lapszámunkat **Tóth Alisa** alkotásaival illusztráltuk.

GUNNAR ÉS AZ ARABOK

Laták C. István

Gunnar nem könnyen ismerkedett, de a falujában élt egy szemrevaló közép-európai nő, egy fiúgyerekekkel, és a fiatalos, szinte kamasznak tűnő néember életkedve, lendülete a már kicsit begyöpesedett Gunnart is megihlette. A helyi öszvállási „templomban” azonban még nem merte kimutatni, hogy vonzódik hozzá, mert ez a hártalan életkedv ugyanakkor egy cseppet meg is riasztotta, a hozott szokásai és a jelleme feszélyezte a kicsit merev, talán önmagát már *leírt* Gunnart.

Rövidesen alkalom adódott rá, hogy megismerkedjenek, és csakhamar kiderült, hogy nyelvi nehézségeik sincsenek, mert amit az egyébként szorgosan nyelvet tanuló fiatalasszony nem tudott, azt németül, angolul magyarázta, és Gunnar épp annyit konyított ezekhez a nyelvekhez, hogy a lényegét megértette.

Gunnar csak egyvalami miatt szorongott. A magyar nőnek észak-afrikai barátja volt, s Gunnar nem tudta, mit szabad mondani, tenni, enni előtte, és új barátnője iránti tiszteletből még véletlenül sem akarta megsérteni.

Mounir azonban más volt. Azazhoggy épp ugyanolyan, mert már teljesen alkalmazkodott a választott országához, olyannyira, hogy nyaranként ő is felégett. Már ha ezt alkalmazkodásnak lehet nevezni, mert azért

arab létére göndör fekete haja és bajusza volt, kibújni tehát nem bírt a bőréből. Tanár volt, talpig úriember, Gunnar nem győzött csodálkozni, milyen gyorsan összebarátkozott vele.

Még azon sem lepődött meg, hogy Mounir elmondása szerint csakhamar kocsmáros lett választott hazájában, és a közeli városban az egyik legmenőbb éttermet tartotta. Gunnar ködösen emlékezett is arra a helyre, úgy maradt meg emlékezetében, hogy a vendéglátóegység előtt mindig sok és jó kocsi áll, ezért ő egy kicsit szégyellte a vagy ötvenéves járgányát, ez meggátolta abban, hogy betérjen, és megkóstolja azokat a csábító étkeket, amelyeket régóta ki akart próbálni.

Mounir elmesélte, hogy a jól menő hely egyszer csak bezáratott, mert bár aranyozott American Expresse volt, édesanyja otthon megbetegedett, és különrepülővel sebészt vitt el hozzá, hogy rendesen megműtse. Ez pénzbe került, és mivel volt egy kis adócsalás is az ügyben, amiért az állam nem bocsátott meg neki, elvette mindenét. Börtönre ugyan nem ítélte, de arra kárhoztatta, hogy semmilyen biznisszel nem foglalkozhatott.

Mounir tudta, hogy bűnhődnie kell. A külföldi számláján azonban maradt pénz, nem is kevés. Gunnarnak leesett az álla, amikor a kétévnyi „böjt”

letelte után egy héttel új barátja egy nyolchengeres Mercedesszel jelent meg, amelynek a műszerfala mahagónifából készült, és a jármű úgy gyorsult, hogy az ő csotrogánya eltörpült mellette. Mounir abban a pár hétben több pénzt költött el, mint Gunnar egész életében. Csak bámult, miként lehet ez, hiszen ő egész életében becsületesen dolgozott.

Gunnarnak kételyei támadtak. Nem is tudta már, vajon ő választott-e tévesen szakmát, de aztán rájött, hogy falujában nem is volt nagy választék, hiszen a legtöbben fával dolgoztak. Mivel volt benne ambíció, Mounir mellé csapódott, hátha megtanul valami olyat, aminek még hasznát veheti.

Így ismerkedett meg egy palesztin társasággal. Érdekesmód ők is pontosan olyan világosak voltak, mint Gunnar (talán a nap hiánya tette ezt velük?), de aztán megtudta, hogy Libanonból jöttek, abból az országból, amelyet anno a Földközi-térség gyöngyszemének tartottak, csak éppen szétverte a polgárháború, amelyről egyébként az égvilágon semmit sem tudott.

A libanoni palesztinok fél év után már elfogadhatóan beszéltek a nyelvet. Gunnar így megértette, olyan helyről érkeztek, ahol festmény helyett gépfegyver a falidísz, ahol a családi viszályokat tűzpárbajjal döntik el, s a legszimpatikusabb fic-

kó bátyját úgy szétlőtték, hogy csak Gunnar fővárosában „rakhatták” össze. Képet is mutatnak róla, hogy tényleg megmaradt, ezért az egész család, sőt talán az egész odaengedett közösség is roppant hálás volt, s megfogadta, hasznos polgárrá lesz az új hazának.

Gunnar tisztelte ezt. Még azt is elfogadta, hogy velük másként kellett ünnepelni, mert vonakodtak inni a házi vodkából, csak akkor húztak belőle, amikor a többi földi nem látta. A híd azonban nagy úr – tartotta Gunnar –, és tudta, a főzet minden szívet megmelenget. Lelket melegít, így hát bátran kínálgatta nekik, s ők a végén hasonlóan vidámak lettek, mint Gunnar, aki igazából örült annak, hogy végre lehet valakivel a faluban koccintani.

Gunnar jó barátokra talált. Olyanokra, amelynek nem voltak az ő falujában, pedig ott élte le az egész életét. Ott még a közvetlen szomszédja is csak évente párszor állt vele szóba, az utcabeliek csak biccentettek, amikor rájuk köszönt, a viláért sem merte elárulni senki helyinek, hogy kínjában már kuktában párolja a szeszt.

Hogy is van ez? – kérdezte magától Gunnar. Csakhamar rájött: hát úgy, hogy vannak bunkók a jövevények között, de vannak olyanok is, akikkel lehet társalogni, sőt barátkozni.

Mert Gunnart szerették a mesziről jött emberek, s azzal nem untatták, nem fárasztották, mit hoztak magukkal. Az volt a fontos, hogy Gunnarhoz hasonlóan mindahányan dolgozni akartak, és hajlandóak voltak adót is fizetni.

...

Gunnart sokáig megnyugtatta ez a tudat. Azt hitte, hogy a világ így tökéletes, hogy az ő világa így teljes.

Aztán másfajta népek érkeztek... Azok már nem álltak szóba senkivel, nem is barátkoztak a helyiekkel, még beszélni sem lehetett velük, nemhogy koccintani. Régi arab barátai lassan elköltöztek a faluból, vegyeskereskedéseket, kávézókat nyitottak a városokban, így tett egykori barátnője is, akivel utána már nem találkozott. Nagy ritkán még felhívták egymást, de a hívások az évek során lassan elmaradtak, s Gunnar csak annyit hallott, hogy jól megy az ipar, de kedves barátnője már többet utazott, mint dolgozott, mert fia vette át az éttermet.

Gunnar sokszor gondolt arra, hogy meglátogatja őket, de vén csotrogányával már nem mert ekkora útnak nekivágni, különben meg nem is nagyon hívták, tolamakodni pedig nem akart. Sokszor gondolt rá meg az arab cimborákra, és lassan arra is rájött, hogy nem az emberekkel van baj ezen a világon.

Pályázat fiatal íróknak, költőknek

Új pályázatokat hirdetett meg a Kárpát-medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft. (KMTG) és az Előretolt Helyőrség Íróakadémia.

Az Előretolt Helyőrség Íróakadémia 2019-ben pályakezdő és elsőkötetes kategóriában hirdet pályázatot fiatal íróknak és költőknek.

A 2019-es projektévben összesen tizenhat – nyolc pályakezdő és nyolc elsőkötetes – alkotó részesülhet jelentős szakmai és anyagi támogatásban. A KMTG a pályázat nyertesének egyedülálló tanulási és továbbképzési lehetőségeket kínál, tehetséggondozásban képzett oktatók irányításával műhelymunkákon vehetnek részt, korszerű önmenedzselési módszereket sajátíthatnak el.

A pályakezdő kategóriában olyan 18 és 25 év közötti szépreményű tehetségek jelentkezését várják, akiknek még nincs önálló szépirodalmi kötetük, de már fel tudnak mutatni tehetségüket bizonyító írásműveket.

Az elsőkötetes kategóriában olyan 18 és 30 év közötti szerzők jelentkezésére számíthatnak, akik úgy érzik: alkotói pályájuk kibontakozását elősegítheti az Előretolt Helyőrség Íróakadémia oktatóinak irányítását, szakmai tapasztalata, az Előretolt Helyőrség ifjú alkotói közösségéhez való tartozás, a pályakezdés nehézségeinek áthidalásához nyújtott szakmai, szellemi és anyagi támogatás.

A pályázat nyertesének a KMTG egy évre szóló tanulmányi ösztöndíjat ítélt oda: havi 120 000 forint erejéig az elsőkötetes kategóriában, havi 100 000 forint erejéig a pályakezdő kategóriában, amivel kedvező feltételeket kíván biztosítani a magas színvonalú alkotómunkához, illetve a képzéseken való részvételhez.

Amennyiben a pályázó teljesíti az íróakadémia szakmai elvárásait, a KMTG a szerződést további 1 + 1 évre meghosszabbítja.

Az intézmény elősegíti továbbá a szerzők arra érdemes műveinek megjelenését, író-olvasó találkozók, fellépési lehetőségek szervezéséről és médiajelenlétről gondoskodik, valamint szakmai érdekképviseletet nyújt.

A pályázatokat 2019. augusztus 4., vasárnap éjfélig lehet benyújtani a palyazat@kmtg.hu e-mail-címre.

A pályázatokról és az intézményről további információkat szerezhetnek a KMTG / Előretolt Helyőrség Íróakadémia honlapjáról: kmtg.hu – Pályázat fiatal íróknak, költőknek.

Az Előretolt Helyőrség Babits-verspályázata

Ki ne ismerné Babitsnak azt a verssorát, amely Karinthy Frigyesnek köszönhetően, az Így írtok ti egyik remek darabjaként maradt az utókorra: „Szegszárdon Születtem, Színésznőt Szerettem.”

A vers sajnos elveszett. Most az Előretolt Helyőrség szerkesztősége, a Magyar PEN Club elnöksége és a Petőfi Irodalmi Múzeum pályázatot hirdet a vers visszaszerzésére. Arra kérünk mindenkit – agg klasszikusokat és ifjag tag titánokat egyaránt, költőket, filológusokat, egyszerű professzorokat, zsenge poétákat és hétpróbás kritikusokat –, hogy ha náluk lappangana a kézirat, másolják le és küldjék el nekünk az eredeti szöveget. Vagy ha megvolt nekik ugyan, de elveszítették, esetleg ha valahol máshol olvasták, rekonstruálják a verset.

Nem paródiát kérünk – szép, meggyőző, igazi lírai remekműre számíthatunk, abban a reményben, hogy elfoglalja méltó helyét Babits életművében. (Ki volt a színésznő? Lehet, hogy több költemény is született a Szekszárdi Titokzatoshoz? Miért kellett ezeknek megsemmisülniük vagy zárt dobozba kerülniük? Milyen versformában születhettek ezek? Klasszikusban? Szabadversben? Slamköltészetet megelőlegező laza strófákban? Megannyi kérdés, amelyekre – reméljük – a pályázatunkra beérkező szövegek meggyőző választ fognak adni.)

Első díj:
150 000 forint

Második díj:
100 000 forint

Harmadik díj:
50 000 forint

Elismerő oklevéllel járó jutalom:
25 000 forint

Beküldési határidő: 2019. augusztus 9.

Címünk: babitspalyazat@gmail.com vagy Előretolt Helyőrség, 1054 Budapest, Alkotmány utca 12., III. emelet 21.

A pályázat eredményét augusztus 31-i lapszámunkban közöljük.

Babits Mihály születésnapján, november 26-án a legjobb versek a Petőfi Irodalmi Múzeum pódiumműsorában is elhangzanak.

ALISA MESEORSZÁGA

Csík Mónika

Több mint másfél évszázada, 1865-ben jelent meg Lewis Carroll *Alice Csodaországban* című meseregénye, amelyben a főhős kislány, Alice, álmában belepotyyan egy nyúlüregbe, ahonnan a mesevilágba kerülve néha megnő, máskor pedig összemegy, miközben furcsa szerzetekkel találkozik, és meghökkenő kalandokba keveredik, mielőtt felébredne. Az abszurdba hajló történet nagy népszerűsége miatt szert az olvasók körében, és minden idők egyik legismertebb, legkedveltebb klasszikusává vált. Fordítások, irodalmi, filmes és színházi adaptációk sora született az alapmű ihletésére, melynek értelmezése koronként változott. A történet ugyanis felfogható a pszichében tett utazásként, nevelődési regényként, közéleti szatíráként, a fantasyirodalom korai zsánerdarabjaként is, de elsősorban mégiscsak mese, annak műfaji sajátosságai. Carroll engedte szárnyalni fantáziáját a történet megírása közben, így művében olyan sajátos világot teremtett meg, amely önálló univerzumként működik. Föld alatti, földöntúli csodabirodalom az övé, ahová csak a képzelet segítségével lehet eljutni, megtapasztalva közben, hogy a mesében minden a helyén van, magától értetődő és természetes, még ha itt-ott ellent is mond való világunk szabályainak, törvényszerűségeinek. Ezt a világot kísérte meg a képiség eszközeivel megragadni a meseregény illusztrátora, Sir John Tenniel, akinek sikerült a rajzok által érzékeltetni és fokozni a történet abszurditását. Ha összevetjük a kiadványhoz készült eredeti fekete-fehér rajzokat a kiszínezett változatokkal – számottevő különbséget fedezhetünk fel hatásukat illetően. Míg a képregényszerű, aprólékos rajzok szintelen változatokban szinte borzongást keltők, a színes változatok barátságosabb, otthonosabb atmoszférát teremt. A színek ereje átrendezi a felskiccelt képi közeget, és finomítja a történet irracionálisán, hiszen a szemléltet harmónikusabbnak, személyesebbnek tűnő környezetbe vezet.

Korunk meseolvasóihoz már nyilván közelebb áll eme utóbbi, színes közeg, hiszen az elmúlt évtizedek könyvtermésén szocializálódva ezt szoktuk meg – a késszen kapott, színes képi világot, amely könnyen belakható tere az olvasói fantáziának, hiszen nem kell a „megteremtésével” vesződni, elég csak eligazodni benne. Hogy ez az illusztrációs tendencia mennyire szerencsés, parttalan vita tárgyát képezi könyves szakmai körökben, ám a szakemberek abban lényegében egyetértenek, hogy az illusztrációk tekintetében szakítani kellene az úgynevezett „édeskés sablonvilággal”, helyette a művészet és a dizájn hangsúlyosabb alkalmazásával, valamint koncepció-

váltással újszerű, innovatív, piacképes kiadványokkal kellene felkelteni az olvasók érdeklődését. Faramuci helyzet ez, hiszen a vásárlók zöme szívesebben dönt a „megszokott” kivitelezésű könyvek mellett, így a könyves szakma képviselőinek elképzelése csak kis léptékben valósítható meg, a cél pedig az, hogy felpezsdüljön és színvonalasabbá váljon a gyermekkönyvpiac, illetőleg, hogy a gyerekkönyvekhez való hozzáállás és a gyerekirodalomról való gondolkodás minél inkább „felnőttté váljon”, és minél több jó gyerekkönyv szülessen. Na de milyen is a jó gyerekkönyv? Szövegközpontú? Gazdagon illusztrált? Hagyományhű? Innovatív? Netán mindezek ötvözeté? Nyilván ízlés dolga. Mindenesetre dicsérendő, ha egy gyerekkönyv szövegre és illusztrációra egyaránt adó, minőségi munka, és amennyire mesei hagyományokat őrző, annyira újító szándékú is. A magyarországi mellett a vajdasági magyar kortárs gyermekkönyvtermés zöme is lényegében ezen elvek szerint formálódik, az illusztrátoraink közül például Péter László, Kanyó Janovics Erika, Bicskei Anikó, valamint Tóth Alisa rajzain is izléses elegye jelenítődik meg e kettősségnek.

Vitathatatlan, hogy egy-egy könyv arculatának kialakításában óriási szerepük van a rajzoknak, hiszen elsőként vizuális benyomást nyújt az adott kiadvány, s csak másodsorban szövegszerűt. Az illusztrátor helyzete nyilván soha nem egyszerű, hiszen egyrészt alkalmazkodnia kell az adott szöveghez, másrészt saját képi világát is kifejezésre kell juttatnia, mindeközben a hagyományokhoz is igazodnia kell olyké-

A sünvőlegény elindult (A sünvőlegény című mese, a Vajdasági népek meséi c. könyv illusztrációja)

pen, hogy a végeredmény mégiscsak újszerű legyen. A Forum kiadónál 2015-ben megjelent *Tündértánc – Vajdasági népek meséi* című kiadvány illusztrátora, Tóth Alisa éppen ezzel a szituációval szembesült a válogatást készítő képanyagának megalkotása kapcsán, nevezetesen: olyképpen jeleníteni meg népmeséket, hogy abban ki-ki rátalálhasson a maga királylányára, szegénylegényére, bölcs juhászára és a többi mesehősre, akikről már gyerekkorban kialakul valamiféle képünk. Archetipusokat szimbolizálnak ezek a figurák, évezredek mesei hagyományok emlékeit őrizve, és átmentve valamit letűnt idők kulturális örökségéből. Ezzel az alapanyaggal úgy érdemes sáfárkodni, hogy ne vesszen el belőle semmi, ugyanakkor a mai ízlés-

hez igazodjék. Tóth Alisa ügyesen ötvözte a kötethez készült rajzokban a hagyományost az újszerűvel, hiszen figuráit szokványos népmesei ábrázolásmód jellemzi, ugyanakkor az alkalmazott akvarelltechnika köszönhetően frissek, mozgalmassak e rajzok. Illusztrációit szemlélve két jellemvonásuk tűnik fel elsőként: a sajátos színkezelés és a sajátos humor. Mivel a fiatal képzőművész tudományos kutatómunkájában elsősorban a színekkel, a vizuális nyelv kifejező és közlő szerepének vizsgálatával foglalkozik, illetve a gyerekek színérzékelését, színbefogadását, színértelmezését tanulmányozza, aligha meglepő, hogy rajzain a színeknek megkülönböztetett szerepük van. Napsárgája, kobaltkékje, mentazöldje dominál a meg-

festett mesebeli terekben, pirosa fröccsenő málnalét idéz. Mindezt akvarelltechnikával teszi finommá, világossá, áttetszővé. Leginkább a színek uralják rajzait, dinamizmust és spontaneitást adva az ábráknak. Olybá tűnik, hogy a papír szövete és tónusa elegyedik a festék színeivel, a mélység és a fény játékos illúzióját keltve. E színkezelés egyébként nemcsak az említett gyűjteményes mesekötet rajzait, hanem a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesülete gondozásában 2017-ben megjelent *Fizikaország kapujában* című, szintén Tóth Alisa által illusztrált kiadvány rajzait, illetve a képzőművész egyéb akvarelljeit is jellemzi, amelyek bár zömében tájképek, egy-egy épület megörökítésével ugyanazon képzőművészeti játék darabjai, mint

Gravitáció (Muhi Béla Fizikaország kapujában c. könyvének illusztrációja)

A zentai városháza

a mesekönyv-illusztrációk, nevezetesen: továtúnó élményeket, jelenségeket, pillanatnyi benyomásokat rögzítenek. Akár megannyi fotográfia, kiragadnak valami jellegzetest az idő áramlásából, átmentve az örök valóságba. Mindehhez társul a sajátos Tóth Alisa-i humor, amely a „gyerekrajzokon” érhető tetten legkifejezettebben. Visszafogott humor ez, de épp jelzésértékű voltának köszönhetően hatásos, elegánsabb a harsány nevetetésnél. Az illusztrátor kikacsint általa az olvasóra, egy-egy karakteres ábrázattal, huncut mosollyal, esetlen testtartással, vicces szituációval érzékeltetve a történetben rejlő tréfás töltetet.

Ahhoz persze, hogy az illusztráció elérje hatását, nemcsak az olvasónak, hanem az íróknak és az illusztrátoroknak is le kell esnie azon a bizonyos lyukon, amely Carroll kötetében egy nyúlüregbe, majd a csodák birodalmába vezet. Szükség van valamiféle jelképes alászállásra ahhoz, hogy át tudjuk érezni, be tudjuk fogadni a művészet, az irodalom, a meseszerűség varázsát és határtalanságát. Leginkább a szabadon engedett fantázia és a racionálistól való eltávolodás révén tapasztalható meg, milyen az, amikor magával sodor egy történet, és otthonossá válik a hozzá tartozó képi világ. Író, rajzoló és olvasó közös kalandja ez, melyben minden fél partner, részese egy különleges játéknak. Alapvetően talán ez a titka, vagy ha úgy tetszik: alapvonása minden jó gyerekkönyvnek. Hogy olyan univerzális beszédmódon szólal meg, amely már túllép a nyelv és a képiség határán, s főként érzésekkel, hangulatokkal, benyomásokkal közvetít. Ahogy a mesekönyvekbe zárt birodalmak színe-java, úgy Tóth Alisa színpompás meseországja is Alice-éhoz hasonlatos, részleteiben a való világunkra emlékeztet, alapjaiban azonban sa-

ját törvényei szerint működik, s legfőbb szervezőereje a meglepetés. A meglepetés, ami a fantasztikum velejárója, és a „hétköznapi” ellentétjét képviseli. E világban egyik pillanatban még egy óceán fenekén kuksolhatunk a hősnővel, barátságos

cetek társaságában, a másik pillanatban már hátára kap a szél, és egy torony magasába röptet, ahonnan egészen a világ végéig látni. S hogy a világ végén túl mi van? Erre csak az képes választ adni, aki már felfedezte annak a bizonyos nyúlüregnek a lejárátát.

Farkas úr

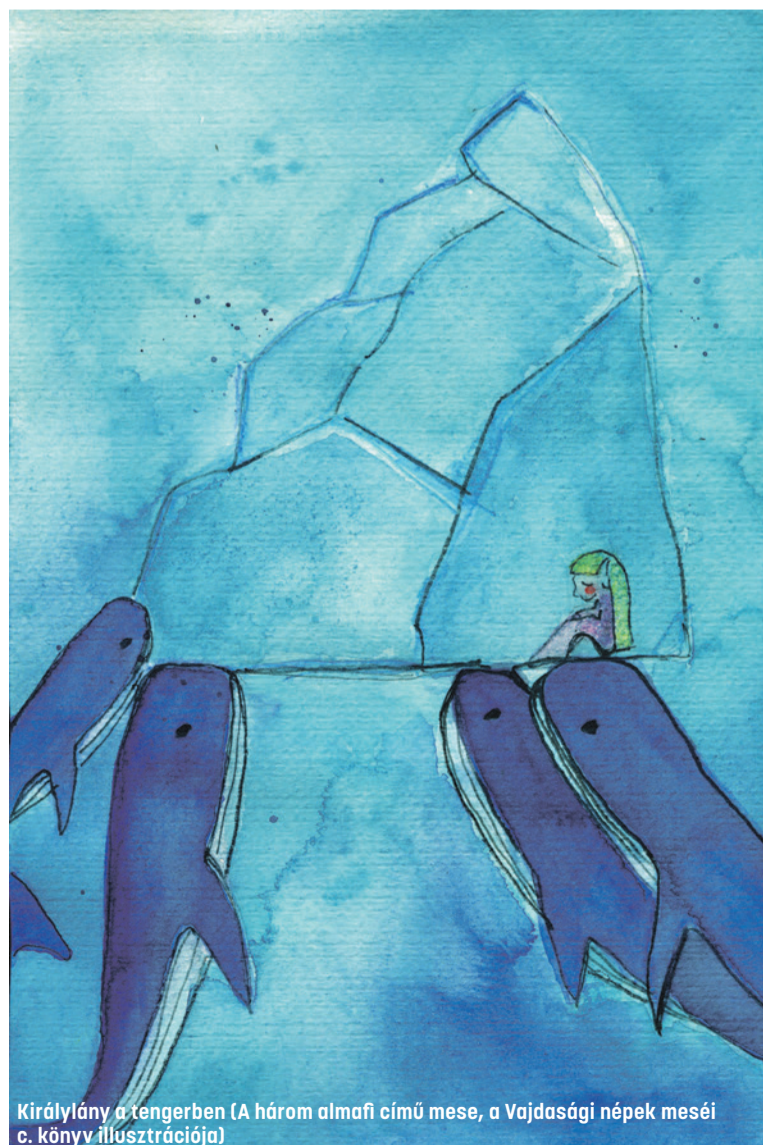
Alap- és mestertanulmányait grafika és újmédia mesterszakon végezte el a Művészeti Akadémián (Újvidéki Egyetem). Doktorjelölt (SZTE BTK Neveléstudományi Doktori Iskola, Szeged), kutatási területe a vizuális képességek, azon belül a színek mint a vizuális nyelv kifejező és közlő szerepének a vizsgálata általános iskolás tanulók körében. Óraadó az SZTE JGYPK Rajz-művészettörténet Tanszékén. Doktori tanulmányai

megkezdése előtt három évig a zentai Bolyai TGK szaktanára volt. Tanulmányai során több elismerésben részesült, fontosabbak: az Újvidéki Egyetem éves díjai a tanulmányi eredményekért (2007-2011), DAAD német nyelvtanulási ösztöndíj (2010), Dositeja - Fiatal Tehetségekért Ösztöndíj (2011, 2012), VMTDK, szekciós első helyezés, Művészetek (2013). További elismerések: SZTE Tehetségpont Talent díjai - kétszeres arany fokozat (2015, 2016, Művészetek), kétszeres ezüst fokozat (Művészetek, 2017, Doktorandusz kategória, 2017), bronz fokozat (Doktorandusz kategória, 2016), Nemzet Fiatal Tehetsége (2015), Új Nemzeti Kiválóság Program (2017).

FONTOSABB KIÁLLÍTÁSOK:

- 2012.** Művelődési és Oktatási Központ, Csóka
- 2013.** Mester projektum kiállítása, Multimediális Központ, Művészeti Akadémia, Újvidék
- 2013.** Városi Múzeum, Grafika és multimédia kiállítás, Történelmi tükörcső, Zenta
- 2014.** A Zentai csata ciklus további munkái, Művészeti Labirintus, Újvidék
- 2015.** Válogatott munkák, a Tündértánc - Vajdasági népek meséi című gyerekkönyvhöz készült illusztrációkból, SZTE TIK Café, Szeged
- 2016.** Válogatott munkák, a Fizikaország kapujában című fizikakönyvhöz készült illusztrációkból, Somogyi-könyvtár, Szeged

Arculati referense a Doktoranduszok Országos Szövetsége Pszichológiai és Neveléstudományi Osztályának, valamint tudományos munkatársa az MTA-ELTE Vizuális Kultúra Szakmódszertani Kutatócsoportjának.

Királylány a tengerben (A három almafi című mese, a Vajdasági népek meséi c. könyv illusztrációja)

SZABADKA ELSŐ LEÍRÁSA

Vass Géza

Valamikor az iskolai kirándulásokkal bejártuk az egész országot. Szemet szűrt, hogy minden valamirevaló város felett ott magasodik egy vár. Szabadkán sajnos ez hiányzott. Gyötört is emiatt a sárga irigység. Miként maradtunk ki a várépítők sorából, erre sokáig nem találtam választ, mert a gimnáziumban egy szót sem hallottunk a város múltjáról, az újvidéki egyetemen pedig még ennél is kevesebbet. Ami a város múltját illeti, teljesen tudatlanul kerültem a műemlékvédelmi intézetbe. Itt aztán volt mit pótolni. Kötelező olvasmányként első nap a kezembe nyomták Iványi István város-történetét. Itt olvastam először arról, hogy nálunk mégiscsak volt egy középkorban épült vár. Igaz, nem olyan méretes, mint Péterváradon, Belgrádban vagy Budapesten. Sokkal szerényebb, a korabeliek inkább kastélynak, mintsem várnak nevezték. Végre megnyugodtam, mégsem mi vagyunk Európa legnagyobb faluja. Iványi csak a kezdet volt, sorra következtek az újabb és újabb szerzők, majd a levéltári kutatásokkal kikerekítve lassan összeállt egy kép a valamikori kastélyról.

Történetünk valahol a Noé utáni időkben kezdődik, amikor még a rómaiak voltak a világ urai. Bármennyire is hatalmasak voltak, sohasem foglalták el a nomád népek által lakott Duna–Tisza közét. Békeidőkben átjártak területükön, utat törve a mai Dunaszekcső és Szeged között. A birodalom összeomlott, de az út járható maradt a középkor folyamán is. Ezekben az időkben az erdélyi bányákat kapcsolta össze a Keleti-Alpok térségével. Főleg a böszörményekkel azonos kaliz (khorezmi) mohamedánok használták, akik az Árpád-háziak alatt kezükben tartották az ország kereskedelmét és pénzügyeit. A Kaliz út elnevezés innen ragadt rá.

Szabadka a Kaliz út mentén, Szegedtől egynapi járásra alakult ki, ahol a kereskedőkaravánoknak egy lápos vízfolyást kellett leküzdeniük. Az itt használt átjáró – esetleg híd – lett az a vonzerő, amely elősegítette a település kialakulását. Ennek pontos idejét nem ismerjük. Szabadka létezését csak 1391-től tudjuk folyamatosan követni. Ezek az iratok leginkább periratok, magáról a településről és annak kinezetéről sajnos nem szolgálnak adatokkal.

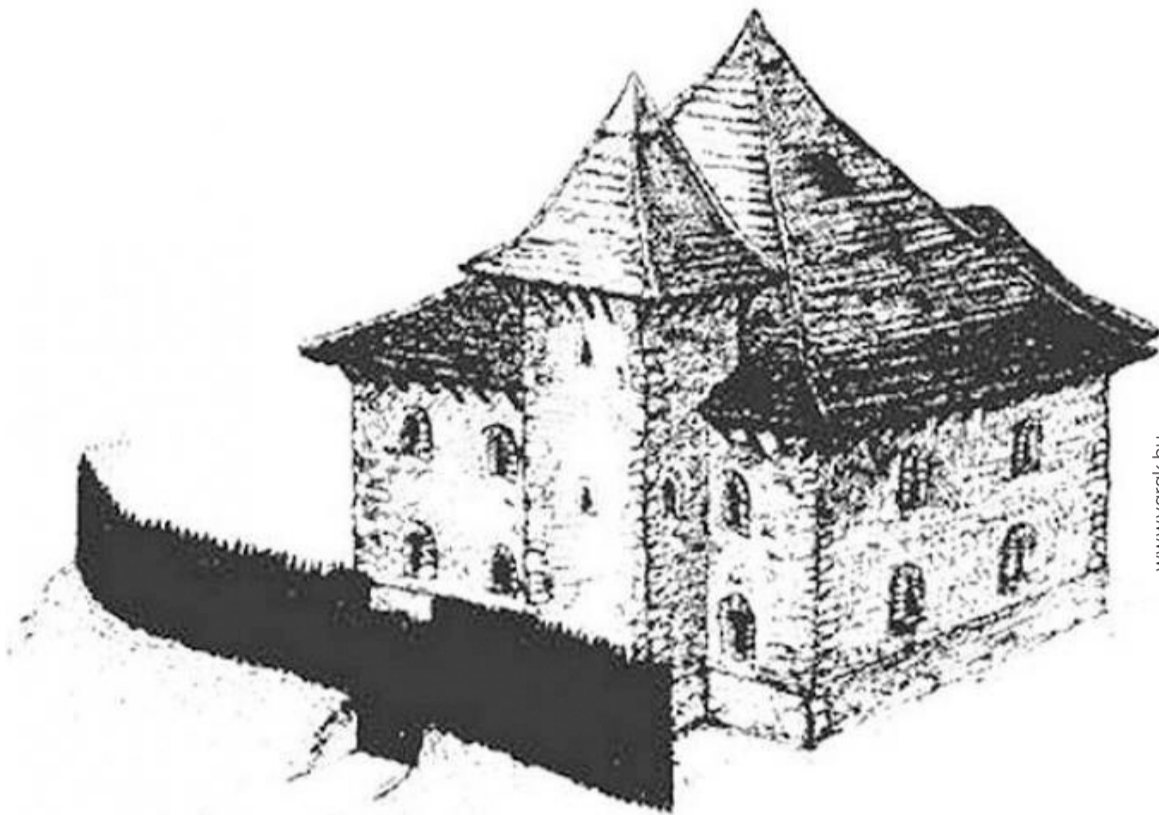
Bizánc legyengülése után az Oszmán Birodalom megerősödéséig Magyarországot délről nem fenyegette komolyabb veszély. Szerbia leigázása után a törökök elérték a Duna vonalát, és 1391-től mind sűrűbben törtek be Magyarország területére. Az uralkodók kénytelenek voltak megerősíteni a déli határo-

kat. Várak láncolatát építették ki a Duna és a Száva mentén, majd mind mélyebben az ország belsőjében. Mátyás király uralkodása alatt (1458–1490) már akora volt a veszély, hogy Szabadka, Zombor, Bartány és Küllöd megerősítésével egy harmadik védvonal emelésére is rákényszerültek.

A szabadkai várat dengelegi Pongrácz János, a déli végek parancsnoka emeltette 1470-ben. Az erről tanúskodó tábla még az 1700-as évek elején is ott szelgett az épület bejárata felett. Szabadka Buda eleste után, 1541-ben került török kézre. A török összeírások 1545 és 1590 között átlagosan 50–60 katonát jegyeznek a szabadkai kastélyban. Az adózó lakosság száma is ingadozik, 1570-ben 5 adózó családfőt jegyeznek magában a városban, nyolc évvel később a számuk 48-ra emelkedik, 1580-ban 49-en, tíz évvel később pedig 63-an vannak. Több adatot a katonaságra és a lakosságra sajnos nem találtam. Az évszámokat követve szembetűnik, hogy az adminisztráció az 1600-as évekig rendszeresen működött, később már megindul a hanyatlás, és nem tud újabb adatokkal szolgálni.

A vár és a település első leírása Evlia Cselebi török utazó tollából származik. Írónk saját leírása szerint Konstantinápolyban született 1611. március 25-én. Apja, Dervis Mehmed Zilli az udvari aranyművesek felügyelője volt. Anyja nevét sehol sem említi, a kaukázusi Abaza nemzetségből származott, nővére volt az igen befolyásos Melek Ahmed pasának, aki egy ideig a nagyvezíri állást is betöltötte. Cselebi a pasa kíséretében összefűrt a hadszíntereket, emellett mint a nagyvezír bizalmi embere diplomáciai megbízásokat is kapott. A hadsereggel való utazgatásai és a gyakori diplomáciai küldetései alkalmat adtak neki idegen vidékek és népek megismerésére. Magyarországot és Erdélyt 1660-tól 1666-ig járta be. Utazásait tíz kötetben gyűjtötte össze. A 7. kötetben találjuk a Szabadkára vonatkozó leírást a keleti írónál szinte kötelező túlzásokkal, amelyek nemcsak a családtörténetre, hanem az egész műre jellemzők. Magunknak kell eldöntenünk, hogy hol is van a hihetőség határa. Utazónk eredeti nevét sajnos nem ismerjük. A cselebi valójában cím, amely írni, olvasni tudó művelt embert jelent. Az evlia jelentése pedig szent, istenfélő. A műnek több fordítása is van. Én Vass Előd turkológus 1990-es fordítását használtam fel, amelyet Magyar László levéltáros felkérésére készített az *Üzenet* című folyóirat számára.

A szobocskai palánk leírása. Szobocskának is mondják és

A szabadkai vár rekonstrukciós rajza

Szoboszkának is írják, de igazi alapítójának, Bocskai hercegnek építkezésével nevezik így. Ő a szerb bánok egyik kimagasló hercege volt. Jelenleg a vilencei vilajetben, Bolgárországon, Boszniában szerb és horvát nyelven e rím hallatszik a dal helyén: „Davori davorimo Bocskai Marko bospo” – s ez Bocskai bán dala.

Ezután a 932. évben Gazi Szüleyman Hán elfoglalta a palánkot. Majd az 1002. évben, harmadik Szultán Murad Hán korában a hitetlen feslett magyarok nagy dühösséggel ostromolva lépésről lépésre a harc vasát forgatták. A belső bezárva lévő Mohamed népe a minaret körerkélyéről látván, hogy oldalról sincs segély, egy éjjel valamennyien összegyűltek, minden népet és családot az utazásra képesek közül, a szegényeket és gyengéket is koronként magukkal felugrasztva, készült. Aztán a hajnali mezőbe a vár kapuit megnyitották. A pokol tüzére való hitetlenek sertésként röfögve lefeküdtek, amikor a muzulmánok „Allah, Allah” kiáltásokkal a hitleneket megtámadták és kardra hányták őket, majd útra keltek. Kecskemét pusztán csatázva sok ezer hitlent vágtak le. A hitharc népe és családja Buda vára előtti Pest várába békésen betért. Ám, Isten csodája! Szoboszka vára várnagyának egy jól fejlett kosa kimenekült a várból, s a katonák követésében nem tévedt el. Hozzájuk csatlakozva és velük együtt Pest várába érkezett. Ezután a hitlenek elfoglalták Szobocska várát, s mondták: „A vár urai vagyunk!”

Az 1002. évben Szinán pasa a győri hadjáratba vonulva e Szobocska várát elfoglalta, amely a fent említett idő óta az iszlám birtokában van.

Jelenleg a szegedi szandzsák vámfelügyelősége és várnagya van. A 150 katonája éjjel-nappal harcban áll a közép-magyarországiakkal. Mivel Leopold magyar király azt a várat királyi birtoknak tartja, s minden alkalmat, hogy ezen várért katonahiteltlenjeit elküldje csatázni. De Isten akaratából üres kézzel távoznak, mert az erőd népe bátor és büszke emberekből áll. Buda és Eger janicsárjainak itt szerdárja és helyettes bírója, vásári felügyelője, várszedője, kincstári pénzügyi biztosa, fejadórovója és építészeti felügyelője van.

A vár egy széles mező közepén helyezkedik el, a nyugati oldalán egy kis tó található, amelyből ízletes halakat lehet fogni. Szoboszka vára ezen tó partján van, s a belső várhoz tartozik egy magas Seddádi téglapítésű kis vár, s belsejében negyven legénységi ház és egy dzsámi áll. Azonban a mezővárosa erős, töltött vesszőfónásokból épült palánk összesen 140 náddal és sással fedett háza igen tetszetős. Azonban sok kert és szőlő található.

Szabadka ma is létező földrajzi fogalom Rimaszombat, szlovákul Rimavská Sobota határában. Rimaszombat ma egy 25 000 lakosú város Szlovákia déli részén, a Rima folyó partján. A törökök 1553-ban foglalták el, és a város határában, a Rima folyó egyik szigetén palánkvár emeltek. A palánkvár neve magyarul Szabadka vagy törökül Szobocska volt.

Mint látjuk, az útleírásban szereplő szegedi szandzsákbeli Szabadkának volt egy felvidéki hasonló nevű párja. Igaz, Cselebi korában már több mint fél évszázada romokban hevert, a szövegben említett ostrom következményeként, de az ott élők emlékezetében még elevenen élt.

Utazónk Fülek környékén járva ezeket az emlékeket gyűjtötte be. Évekkel később ezeket a feljegyzéseket valószínűleg nem tudta egy meglévő településhez sem kötni, ezért az azonos nevű bácskai Szabadkához tartozónak vélte. A felvidéki Szabadka 1593-ban lefolyt várostroma a korabeli krónikákban és a tizenöt éves háborúval foglalkozó szakirodalomban is bőven szerepel. A délvidéki településsel kapcsolatban, amely ekkor mélyen a török hátországon volt, hadi eseményekről ebben az időben sehol nem találtam feljegyzést.

A másik zavaró körülmény Bocskai István említése. Bocskai Habsburgok elleni mozgalmának központja Erdélyben és a Felvidéken volt. Hatvan évvel később, amikor Cselebi arra járt, az ottani emberek emlékezetében még elevenen élhetett. Dalokat is énekelhettek róla. Felszabadító harca a török hódoltság területére nem terjedt ki. A török hátországon fekvő Bácskába nehezen juthatott el a híre, nemhogy az egész Balkánon szerbül és horvátul énekeltek volna róla. Szobocska és Bocskai neve szépen összecseng, ezt a fürgé észjárású Cselebi is észrevette, és egy történetet kerekített belőle. Bocskainak a nevét írónk Istvánról Markóra cserélte. A különböző európai rangokat és titulusokat is Cselebi egész művében rendszeresen keveri, különösebb odafigyelés nélkül dobálózik velük, ez történt ebbe az esetben is.

Két érdekes mozzanat van még a szövegben. Az egyik, hogy az ostromoltak északnak, Pestre menekültek, a támadás irányával szemben, nem pedig Szegedre vagy Péterváradra, amelyek a legközelebbi, török kézen lévő várak voltak, ami feltevésünket támasztja alá. A másik, amely pedig hipotézisüket gyengíti, hogy megemlíti a menekülés út-

vonalaiban Kecskemétet, amely kizárja Felvidéket.

A szöveg második része megítélés szerint teljes egészében a bácskai Szabadkára vonatkozik. A felvidéki névrokonról nem szólhat, mert az 1593-ban az osztróm alatt vagy után leégett, ezek után nem lett felújítva, így utazónk nem is láthatta. Összehasonlítva a gyér forrásokkal, Cselebi leírása, ha eltekintünk a nála megszokott túlzásoktól, beleillik a településről alkotott képbe.

Cselebi leírása magáról a várról és környékéről keveset mond el. Ha jól értelmezzük, két részből állt, egy belső és egy külső városból, arról azonban, hogy mi határolta a két városrészt, egy szót sem ír. A belső város részeként említ egy téglalapítesű, kis alapterületű, magas várat, amelynek létezését későbbi kutatások egyértelműen bizonyították. A vár, amelyet még Mátyás király idejében építettek, valóban kis méretű volt, egy 18. században készült alaprajz és a mai napig látható falmaradványok tanúsága szerint alapja körülbelül 18×18 méterre tehető, míg magassága 15 méter körül mozgott. A törökök kiűzése után, az 1720-as években egyes részeit lebontották. A megmaradt falakat felhasználva épült meg a mai ferences templom őse. A templom falaiban ma is fellelhetők a vár maradványai. A dzsámi és a légénységi házak létéről nem tudunk semmit, írásos forrás nem bizonyítja létezésüket. Egy esetleges ásatás mozdíthatná el ezt a kérdést a holtpontról. A vár egy tó partján feküdt, csak hogy a később Rogina barának nevezett állóvíz nem nyugatról, hanem keletről határolta. Szerintem a tájolás Cselebi elírása, erre számtalan példa van az útleírásában. A terep konfigurációja is kizárja egy tó létezését a vártól nyugatra.

A vesszőből és földből épített palánk meglétét is igazolták a későbbi források. A várfal nyugaton a Dimitrije Tucović (Fürdő utca), északon pedig Žarko Zrenjanin utca vonalán húzódott. Keletről az említett tó határolta, délről pedig az ún. Kis- és a Nagykorzó vonalán futott végig.

Szabadka első látképét 1697-ben, a zentai csata után pár nappal, egy Spaar nevű német tiszt rajzolta meg. A sebtében készült tollrajz kevés értékelhető adattal szolgál a későbbi kutatók számára. A vár körvonalai egyértelműen felismerhetők, de pontos kinézete a rajz alapján nem rekonstruálható. A rendezett házak szőlőkkel és kertekkel, amelyekről Cselebi harminckét évvel korábban oly elismeréssel írt, még mindig szépen kivehetők.

A történész számára egy új történelmi forrás fellelése mindig nagy öröm. Ebben az esetben ennek a fordítottja történt: egy meglévő írott emlékről bizonyítottuk be – igaz, csak részben –, hogy egyes részei nem Szabadka városáról szólnak.

A NÉPLÉLEK LÁTHATÓ DOLGAI

Czékus Géza - Tóth Tamás: Szabadkai és palicsi temetőkben nyugvó jeles, nevezetes személyek sírhelye, Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 2018

A vajdasági magyar helytörténeti és néprajzi kutatások között rangos hely illeti meg az emberélet fordulóihoz kapcsolódó szokások, történések algoritmusát s benne a népi vallásosság részterületét, lett legyen szó akár a folklórkutatásokról, akár a társadalomnéprajzi vizsgálódásokról, illetve a tárgyi néprajz feltárájáról. Ennek bizonyítékát a vajdasági néprajzi bibliográfiában láthatjuk – amelynek készítése, sajnos, egy idő után megszakadt, pedig tájékozódásul sokan használtuk –, hogy a térkutatás is helyet kapott vizsgálódásainkban. Méghozzá az a tér, ahol a laikus szakralitás, azaz a néplélek látható dolgai jelennek meg. Így születnek monográfiák egy-egy település akár identitást is jelölő emlékeiről: kálváriákról, szobrokról, út menti keresztokról, akár a templomokban látható, a liturgia szerves részeként nem szereplő tárgyegettesekről: szoborcsoportokról, betlehemekről, illetve külön a temetők-ről. Az ilyen feltárást 1990-től sokban segítette a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság Kiss Lajos Néprajzi Szakosztálya, illetve a később önállóvá lett Kiss Lajos Néprajzi Társaság tevékenysége: a népvallásosság-kutatás, -konferenciatorozat, melynek anyaga szinte sorra meg is jelent. A munka pedig folytatódott, és nem csak a társaság tagjai részéről. Ilyen feltáró munkát végez a ma már nyugalmazott professzor, dr. Czékus Géza is, a biológus és antropológus, az Újvidéki Egyetem szabadkai Tanítóképző Karának tanára, aki a maga szaktudományát művelve figyelmet fordított a Szabadka és környéke, illetve az egész Vajdaság területén megjelenő népi és urbánus szakralitás bizonyos részegységeire is. És nemcsak azokra, hanem a helytörténet, a településnéprajz, a művelődés- és művészet-történet, de még az ipartörténet szempontjából is fontos mozzanatokra.

Czékus Géza korábban a temetők egy különös aspektusát, a síremlékeken megjelenő feliratokat, sokszor folklórkutatásokat vette szemügyre Szabadka legnagyobb temetőjében, a Bajai temetőben. Tudós kutatóként és ismert lokálpatriótaként nem először és nem csak ő szól ilyen jelenség(ek)ről, de dicséretére legyen mondva, olyan szemszögből irányítja a figyelmet a Bajai temetőre, amelyből ilyen részletesen a Vajdaságban temetőt még nem vizsgáltak. A *Legyetek szószólóink az égben! A szabadkai Bajai temető sírfeliratai* című, 2008-ban megjelent könyvének anyagát hosszú évek során gyűjtötte, jegyzetelte, s tette mindezt abbéli aggodalmában, hogy a múlt idő és a kihunyó kegyelet jó ideje enyészni már e temető sírfeliratait, mondhatnánk, túlvilágra küldött üzeneteit. E könyvének folytatása a napokban a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet kiadásában megjelent *Szabadkai és palicsi temetőkben nyugvó jeles, nevezetes személyek sírhelye* (2018) című fotódokumentum-monográfiája, amelyben ismét csak a lakhelyül választott város és környéke temetőit mutatja be a korszerű technikai-informatikai eszközök segítségével és társával, Tóth Tamás szegedi történésszel, ismert temetőkutatóval.

Dr. Silling István

Czékus Géza - Tóth Tamás SZABADKAI ÉS PALICSI TEMETŐK BEN NYUGVÓ JELES, NEVEZETES SZEMÉLYEK SÍRHELYE

Helytörténeti, művelődéstörténeti fényképeivel néprajzi vonatkozásokat is tartalmazó útikönyve lesz ez a szabadkaiaknak, illetve a máshonnan érkező érdeklődőknek. Fontos és megbízható, pontos művelődéstörténeti munka ez a szép könyv, benne mindazok síremlékének fényképe, precíz tájékozási koordinátái: temetőparcellának, sírsornak, sírhelynek a modern GPS-jelölésével, akik Szabadkán éltek, alkottak, s itt lettek eltemetve. Tehát nem minden neves szabadkai származású személy sírhelyét dokumentálják a szerzők, csak azokét, akik itt vagy a palicsi temetőben nyugszanak. Fontos pedagógiai, orvostörténeti, egyháztörténeti, művészettörténeti (színművészet, irodalom, képzőművészet, filmművészet, zeneművészet, szobrászat), politikatörténeti, publicisztikai, sporttörténeti, hadtörténeti és még sorolhatnánk, mely szakterület, tudományterület nagyságainak nyughelyét találta meg a szerzőpáros, akikről eddig lehet, hogy sokat tudtunk, de az is lehet, hogy szinte alig valamit, avagy tudtunk, de nem ismertük nyughelyüket, ahová esetleg kegyeletből, tiszteletből, emlékezésből elzarándokolhattunk volna, illetve néhanapján, például jeles évfordulóikon felkereshetnénk sírjukat. Műemlékvédelmi intézményünk figyelmébe is ajánljuk e kiadványt, hát-ha talál olyan a város történetében fontos alkotást, amelyet megvédeni érdemes. Ilyen például Gaál Ferenc zeneszerzőnek (elhunyt 1906-ban) a könyv címlődjén látható szecessziós síremléke, ugyanis mostanában a síremlékek majdnem mind uniformizálódnak, hasonló anyagból és hasonló méretben készülnek. Mint-ha csak a múlt századelő idején járnánk, amikor csak egy kőfaragó műhelye volt

Szabadkának, s szinte mindenki ott rendelt síremléket. Rólunk szóló kordokumentum is ez a könyv, hiszen a síremlékek állapota, karbantartása odafigyelés, kegyelet dolga, a kisajátítás, azaz az újraeladás pedig éppúgy sajátja a szabadkai temetőknek is, mint a többi városának, lett legyen szó akár olyan ismert íróról is, mint Csáth Géza vagy Zomborban Mály József festőművész. És még örülhetünk, ha valamely síremlék, sírkápolna új gazdát kap, mint például a legnevesebb szabadkai familia, a Vojnich család kápolnája, amelyet az itteni ferences barátok választottak örök nyughelyükül, megmentve így a múlt idő rongálásától.

A Vajdaság templomaiban karácsony idején megjelenő betlehemi szoborcsoport, installáció ugyancsak megragadta Czékus Géza figyelmét, és a 46 kérdést tartalmazó kérdőív kutatásainak eredményeként a 140 bácskai templom vagy imaház közül 111-ből közöl adatot és fényképet *A Szabadkai Egyházmegye templomi betlehemei* című, 2013-ban megjelent monográfiájában. Ez a könyv is hiánypótló mű akár a bácskai templomokról szóló irodalomban, akár az itteni néprajzi szakirodalomban.

Az új könyv végén a könnyebb tájékozódás céljából a szerzők megadják a jeles személyek adattárát, a síremlékek pontos helyét, temetőterképekkel a parcellák helyét, számát.

Dr. Czékus Géza figyelmes és pontos megfigyelései, részletező dokumentáló munkája nemcsak a dendrológia vagy a néprajz, de a helytörténet kutatóinak is szép példaként szolgálhat. Tóth Tamással készített új könyve a figyelemfelkeltés, az odafigyelés műve, s ezenfelül: a lelkiismeretünkhöz is szól.

FÚZIÓ - A ROBBANÁS ELLEN

Orosz András

Jay Morgan könyvtár és programozás szakon végzett a keleti part egyik közepes egyetemén, majd visszatért Kansasba. Az IT-szektorban jól keresett, de túl zaklatott volt neki az a munka, így a helyi megyei könyvtárba ment át. Főleg a nemzeti internetarchívumnak dolgozott, digitalizált, ugyanis célul tűzték ki, hogy minden az USA-ban megjelent könyvet digitalizálják, ezenfelül még azokat is, amelyek az USA területén található közkönyvtárakban, de máshol adták ki. Egy ilyen alkalommal figyelt fel arra, hogy a History of the USA című könyvből 130-at már digitalizáltak, és nekik Kansasban is van négy helyi és tucatnyi máshonnan való szerzőtől ilyen című könyvük.

Aztán belefogott a könyvek figyelme- sebb elemzésébe, és látta, hogy a 130 USA-történehből tulajdonképpen csak 87 igazán különböző, hiszen sok könyv egyszerűen újrakiadása az előzőnek, vagy bővített, esetleg bővített és átdolgozott kiadása. Közben meg nem volt látható, hogy hol változtattak a szövegen. Ezért kitalált egy merőben új osztályozást. A könyveket szerzői és témakönyvre osztotta fel. A szerzői könyvek azok lettek, ahol az író személye a lényeges, tehát minden regény, verseskötet. Viszont a „témakönyvek” ese- te egészen más – gondolta. Maga elé kép- zelte a tudományos munkák íróit, azokat, akik a tökéletességre törekszenek, és el- vesznek a bibliográfiában, meg azokat, akik egy esetleges minta alapján írnak va- lamit, amiről nem lehet tudni, mi, mert a minta esetleges. Erre a csomóra keresett megoldást. Szövegfüzió! – jutott eszébe. Elkezdett gondolkodni a szövegek egye-

sítéséről. Az első ilyen az USA története lenne – gondolta –, hiszen patrióta is volt. Később a könyvek mellé minden olyan digitalizált tartalmat is felvett, amelynek van könyvészeti értéke, elsősorban a tanulmányokat. Azt biztosnak vette, hogy a nagy nyolckötetes munkával kell kezdeni, és a kisebb hatkötetessel kell fuzionáltat- nia.

Bejelentette a főnökének, hogy mit ta- lált ki, az meg kapható volt az újdonságok- ra, miért ne Kansasból induljon egy tudom- ányos forradalom.

Az első feladat tehát az volt, hogy Jay olyan programot írjon, amely összehason- líthatóvá teszi a nyolckötetes és a hatkö- tetes munkát. Először tehát szerkeszthető formába konvertáltatta a szövegeket, de ez kevésnek bizonyult, hiszen azzal ren- geteg időt vesztené, ha mindkét művet ol- vassná. Ekkor jutott eszébe, hogy a szöve- geket párhuzamba kell állítani, csak hogy akadt egy bökkenő. A nyolckötetes és a hatkötetes mű egymás mellé pakolása ér- telmetlennek mutatkozott. Úgy nézett ki, hogy ötlete megvalósíthatatlan, aztán egy Arisztotelész kritikai kiadás került a ke- zébe, és nagyot csapott homlokára. Hogy nem jutott eszébe az, ahogy meg vannak számozva az egyes részek és mondatok. Ekkor két ötlet is felvillant. Mi lenne, ha mindkét munka mondatait megszámoz- tatná, és a párhuzamosságot azáltal biz- tosítaná, hogy azokat a mondatokat tenné párhuzamba, amelyek hasonló szavakat tartalmaznak? Ennek teszteléséhez azon- ban túl sok lett volna a nyolc- meg a hat- kötetes könyv, ezért a két legfrissebb egy- kötetes fúzióját választotta.

Először meghekkelt egy szövegszer- kesztőt, és hozzáírta, hogy az párhuzam- os szövegszerkesztő legyen. Írt egy programot, amely automatikusan meg- számozta a mondatokat, és egy mási- kat, amely a hasonló szavakat tartalma- zó mondatokat egymás mellé teszi. (Eh- hez is meghekkelt egy keresőprogramot.) Nagy élményt jelentett, amikor beindítot- ta a programot, és lementette az első feje- zetet. Ahogy dolgozott, gondolkodott, va- jon melyik mondat a jobb, vajon hogyan lehet őket összeilleszteni, sokat újrafo- galmazott, és előfordult, hogy a két könyv ellentétes következtetésekre jutott, ekkor mérlegelt, de nem akart semmit kidobni, így a kevésbé szimpatikus vagy a téves mondatot a lábjegyzetek közé tette, meg- jelölve a pontos forrást. Mindössze egy hónap alatt elkészült, és elámult, hogy a történészek milyen szószátyárságokra és pleonazmusokra képesek. Hiszen a két könyv nagyjából 80%-a azonos volt, így a fuzionált szöveg sokkal rövidebbé vált, miközben mindent tartalmazott, amit a két könyv, amelyeknek az összekombiná- lása így 200% helyett csak 120% hosszú lett, azaz 80%-ot rövidült, vagyis ha ki- adták volna, akkor egy kötetben minden adat benne lett volna, és csak egyötöddel lett volna vastagabb. Az első hibrid könyv tehát megszületett, a hibridnek nevezt- e el. Következő lépésként azt találta ki, hogy az első hibridet, az A hibridet, az egyvel előbb kiadott könyvvel kereszte- ze, és meglepő eredményre jutott, a két könyv, azaz az A hibrid és az egyvel előbb kiadott könyv már csak 10 százalékot tett hozzá a B hibridnek nevezett fúzióhoz, és

a struktúra is kezdett egyre pontosabb lenni. Ezután a megjelentetett friss ta- nulmányokat tűzte be a B hibridnek ne- vezett második verzióba. A szavak gya- koriságán alapuló mondattalálást szinte tökéletesnek bizonyult. Működött tehát a módszere a nagy egyesítésre, nekiállha- tott volna a nyolc- és a hatkötetes könyv- nek. Munka közben az USA történetének nagy ismerőjévé vált úgy mellékesen. De ezt az ötletet félre is dobta, és a könyvtár- ban meglévő 29+4 kötetes régi Britannica és a 30 kötetes Encyclopedia Americana fuzionálásába kezdett.

Már javában dolgozott, amikor Francis Taylor helyi rendőr ezredestől levelet ka- pott, hogy jelenjen meg a helyi irodában. Pont aznap, amikor a könyvtár igazgatója is felmondott, és egy másik államba köl- tözött. Itt egy fekete szemüveges ember fogadta, mint a gengszterfilmekben, vagy mint a Man in Blackben, és ezt mondta:

– Üdvözlöm, gratulálok a munkájához.

– Köszönöm – mondta a könyvtáros megilletődve –, de nem nagyon tudom, miről van szó.

– Ne köszönjön még semmit, ajánlat- tal jöttem. A módszere nagyszerű, kell nekünk, de nem szabad, hogy kitudódjon.

– Miért?

– Nos, a sok író, írogató naponta felfog- hatatlan mennyiségű mondatot ír meg, könyvet jelent meg, és ez káoszba tor- kollik. Ami nekünk jó is, meg nem is. Az jó, ha a bölcsészek locsognak, és napról napra feltalálják a spanyolviaszt, de nekünk kezelhető mennyiségű, átfogó és pontos információra van szükségünk.

– Ki az a mi?

– Bocsánat, elfelejtettem bemutatko- zni, mondjuk, hogy Johnson százados va- gyok a CIA-tól. És ettől kezdve a beszél- getésünk titkos, az Ön élete más utat vett.

Jay agya elkezdett lüktetni.

– Önt biztonságba kell helyeznünk, de főleg az ötletét, a szövegfüziót.

– No de miért?

– Amíg a bölcsészek és a félig meg az egyáltalán nem bölcsészek gyártják a ká- oszt, a szövegfüziós módszer gyártani fogja nekünk a kezelhető mennyiségű, biztos adatot. Az országokban központi és helyi újságokat adnak ki, nagyrészt ha- sonló dolgokról szólnak, ezeket fuzionálni lehet, aztán a fúziókat tovább fuzionálni a titkosszolgálati jelentésekkel. Embereket fog tanítani, kiképezni, hogy használják a módszert, hogy beinduljon a rendszer.

– És ha nemet mondok, mert nem ha- gyom itt a családom?

– Nos, akkor hosszú évekre börtönbe megy, hiszen egy sor oldalt hekkelt meg, egy sor programhoz illegálisan jutott hoz- zá. A börtönben véletlenül olyan emberek közé fog kerülni néhány évre, vagy akár 10-re is, akik garantálni fogják, hogy a fúziós titka soha ne derüljön ki. Mégsem szeretném, ha ez történe. Önre szük- ségünk van, nem akarunk a nulláról in- dulni. Az idő mindig sürget, de ha nemet mond, akkor van idő, főleg Önnek.

Jay köpni-nyelni nem tudott.

– Az ajánlatom egyben parancs is – nyomatékosította a „mondjuk Johnson”. – A családjával elköltözik egy biztonsá- gos helyre, Washingtonba, ahol a Kong- resszusi Könyvtár van. Meglesz mindene. Kitanít néhány szoftveríró és szoftverfej- lesztő századot, meg felhasználókat. Hogy országoként napilapokat és titkosszolgá- lati jelentéseket fuzionáljanak. Ez most

Pihenő kutya

előbbre való az USA történeténél, a bölcsészek meg locsogjanak minél többet, hogy a többiek minél nagyobb káoszban legyenek.

– De mi lesz a környezetemmel, a családommal, a barátaimmal?

– Önök értelemszerűen elköltöznek, nem írják meg senkinek, hogy hova, a szociális médiában leépülnek a kapcsolataik, van rá egy jó algoritmusunk, amittől Ön is, meg ők is azt érzékelik, hogy nem, illetve egyre kevésbé érdeklődnek egymás iránt, így végül ezek a kapcsolatok meg fognak szűnni, aztán valahogy úgy elvesznek a címek, hogy nem is tudják egymást megtalálni, és újra felvenni a kapcsolatot. A csuklyás izmába kapni fog egy chipet, amelyet nem fog észrevenni még a felesége sem, de közvetíteni fogja, mit beszél és hol van. Ha beszélni kezd, sőt egy szót szól a kis ötletéről, akkor jön a B terv, a börtön, a véletlen elítéltekkel, ha pedig szökni próbál, bárkikor lekapcsolhatja a rendőrség, vagy Ön után küldhetünk egy drónt néhány golyóval, no de mondom, mi azt szeretnénk, ha velünk tartana. Bejárna a Kongresszusi Könyvtárba, lenne egy irodája, és azt csinálhatná, amit szeret. Tudjuk azt is, hogy mi a másik álma: hogy egy forgatható földgolyón megjelenítse a történelmet, a határok változását, a migrációkat, a tudósok, politikusok születésének helyét a megadott időpontban stb. ki-be fókuszálással, illetve hogy például 1815. június 6-ára vagy 2001. szeptember 11-ére állítsa be, és egy helyet keressen bárhol a világon... Az viszont a maga gondja lesz, hogyan illeszti egybe az eltolódó időrendeket. Ehhez mi ajándékba adjuk Önnek a Föld tökéletes 3D-gömbjét, amelyet pillanatok alatt bármilyen vetületben kiteríthet

térképnek, a gömbön is, meg a térképen is zoomolhat, és 10 centis pontossággal kijelölhet helyeket, így ezt nem kell meggékelnie és lelopnia, ahogy tervezte. A felesége egészen véletlenül egy jól fizető munkát kap, a gyerekei meg szintén véletlenül mindig jó ösztöndíjakhoz jutnak, és sohasem az államtól, hanem jótékony emberbarátoktól. Az Ön egyetlen kötelessége, hogy soha – hangsúlyozom, soha – ne beszéljen civileknek az ötletéről. Ha lesznek egyéb ötletei, azokat is a titkosszolgálatnál közli.

Igazából Jaynek nem volt választása. Topekában csak annyit észleltek, hogy az igazgató felmondása és elköltözése után az egyik könyvtáros is elment. A tudósok, bölcsészek tovább írták az USA történetét, a regényeket, a fikciókat, a szerzői és a témaközpontú könyveket, amelyek könnyen eshettek volna a szövegfüzítő áldozatául, de nem estek, a szövegfüzítőre máshol volt szükség, és dollármilliókat takarítottak meg vele. Szakértők ezreit képezték ki, valamint az egyes napok lenyomata is intelligens módon maradt meg. Jayről többé nem hallhattak, új barátai lettek, ahogy családtagjainak is.

A könyvtárak dagadtak, kinőtték mindenhol magukat, hogy aztán új és drága könyvtárakat építsenek, amelyeket majd szintén kinőnek. A számítógépen elérhető tartalmak száma egyre rohamosabban közeledett a végtelen felé, a tudósok tudása pedig csak esetlegessé vált, attól függően, hogy mi van meg melyik könyvtárban, vagy melyik nyelven, melyik honlapról szereznek róla tudomást.

Jay pedig kedélyesen nézte, ahogy körülötte egyszerűsödnek a dolgok, volt még ötlete, idővel a Kvantitatív Publikus Tartalmakat Elemző Hírszerző Osztály vezetője lett.

MIÉRT NÉPSZERŰ AZ HBO CSERNOBIL SOROZATA?

Tóth Eszter Zsófia

Ma olvastam a hírekben, hogy Instagram-influencerek lepték el Csernobilt a sorozat hatására. Szelfiznek, fotózkodnak, olyannyira, hogy a sorozat forgatókönyvírója, Craig Mazin egy nyilatkozatában arra kérte a mai turistákat, tartsák tiszteletben azt, hogy az emberiség eddigi egyik legnagyobb tragédiájának helyszínén járnak.

Azt hittük, mindent tudunk Csernobilról. Avagy mégsem? Mi a sorozat népszerűségének titka?

Engedtessek meg egy személyes kitérőt. A csernobili katasztrófa idején, 1986. április 26-án 11 éves voltam. Arra emlékszem, hogy tudtuk, valami történt, de azt nem, milyen következményei lesznek. A korabeli tömegtájékoztatás elégtelen és felelőtlen volt. Felvonultunk május elsején. Utólag azt tartom nagy szerencsének, hogy apám elővigyázatos ember volt, vetünk jódtablettát, és nem ettünk nyers gyümölcsöt, zöldséget azokban a napokban. Akkor azt hittem, hogy csak túlfélt bennünket, a családját, de igaz volt, mint általában mindig. Aztán időről időre „visszaköszöntek” tragédiák, amelyek Csernobilhoz kötődtek. A második munkahelyem – amely tudományos hely volt – előtérben egy kedves néni csokit árult. Sokszor beszélgettünk, egyszer elmesélte, ő kisbabát várt éppen akkor, amikor a csernobili katasztrófa történt, és megázott az esőben, utána nem sokkal a babát elvesztette. Vajon hány hasonló történet lehet még?

Historia est magistra vitae – a történelem az élet tanítómestere, tartja a mondás, és ez nagyon igaz a *Csernobil* sorozattal kapcsolatban is. Az ötrészes minisorozat sikere szerintem abban rejlik, hogy minden benne van, kiélezett formában, ami az emberi élet, sors mozgatórugója. Mindez realista módszerekkel, történelmi hűséggel. Ahol emberi mulasztások zúdítanak óriási tragédiát a világra. A tragédiát elhallgatni próbálják, de Stockholmban mérik a sugárzás megnövekedett dózisát. Különösen rokonszenves szereplő számomra az atomfizikus nő alakja – Ulana Komjuk, aki valójában nem létezett –, aki harcol azért, hogy a tragédiát ne lehessen eltussolni, Csernobilba megy, vállalja azt is, hogy amikor megérkezik, letartóztatásuk. Ugyancsak figyelemreméltóak a bányászok, akik egy pillanat alatt porrá zúzzák a bányauji miniszter tekintélyét, ruháján szénport hagyva, a helyszínen pedig meztelenül dolgoznak, kiteszik magukat

a sugárveszélynek. Egy letűnt világot láthatunk, teljhatalmú elvtársakkal, akik akár tudósokat is kidobhatnak a repülőgépből, és lövethetnek bárkire. Ilyen szempontból különös és különleges a tudós és a magas rangú párttisztviselő barátsága, mely ellen-szenvből fejlődik ki. Megismerhetjük a semmi mással össze nem hasonlítható orosz lelket is, hiszen itt rengeteg ember – tűzoltók, likvidátorok, egészségügyi dolgozók – a Haza Anyácskáért (Rogyina Maty) feláldozta életét.

Felmerülhet bennünk dilemma-ként: vajon ők tudták-e, minek veszik ki magukat, vállalva a sugárveszélyt? Úgy vélem, igen, de meghozták ezt az áldozatot az emberiség sorsáért.

Vannak hősök, például a bűvárok, akik tudták, hogy a halálba mennek, amikor elvállalták a feladatot, hogy leengedik a radioaktív vizet, így milliókat mentve meg. A filmben valódi nevükön szerepelnek: Valerij Bezpálov, Alekszej Ananenko, Borisz Baranov. A legnegatívabb szereplő Gyatlov, az Erőmű helyettes főmérnöke, akit – ahogyan az 5. epizódban látható – 10 év kényszermunkára ítélték, kegyelemmel korábban szabadult, és 1995-ig élt.

A minisorozatban szép példát láthatunk az önfeláldozó szerelemre is, Ignatyenko tűzoltó és felesége sorsára. Ignatyenkót felesége a moszkvai kórházba is követi, nem érdekli a sugárveszély, csak az, hogy a szerelmével lehessen.

Ma már viszonylag sok dokumentumfilm elérhető a témáról az interneten. Megdöbentőek a kiürített város, Pripjaty képsorai évtizedek után is. Szívszorító Sevcsenko rendező filmje, a *Nehéz hetek krónikája*, amelyben 1986. május 16-ától dolgozott a forgatócsoport a helyszínen, Csernobilban. A filmben láthatjuk a likvidátorokat, emberek tömegeit, akik a helyzet konszolidálásán, a további veszélyek elhárításán dolgoztak. Felmerül bennünk: él-e még valaki közülük? A film retorikájában egyébként a Nagy Honvédő Háború nyelvi eszköztárával él, és az a tragikus, hogy a csernobili helyzet nem volt kezelhető, legyőzhető olyan formában, mint a hitleri Németország. A rendező és a stáb több tagja is akkora sugárdózist kapott, hogy már a film bemutatóját sem érte meg.

Akit a téma a sorozat után mélyebben érdekel, ajánlom olvasásra Svetlana Alekszijejev *Csernobili imáját* és a Csernobil egészségügyi hatásaival foglalkozó, Scott Stambach által írt *Ivan Iszajenko élete* című kötetet.

Egy szomorú hangyász befőttest őrizgetve

zene

KATONASORS

Bolyos Miklós

Katonasors. Emlékezés a Délvidék I. világháborús áldozataira. Csonka Ferenc és zenekara; Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, 2019

Idén májusban jelent meg Csonka Ferenc és zenekarának *Katonasors – Emlékezés a Délvidék I. világháborús áldozataira* című magyar népzenei albuma. A lemezen elhangzó dalok Bodor Anikó, Bodor Géza, Burány Béla, Fábri Jenő, Kallós Zoltán, Király Ernő és Tripolszky Géza gyűjtéseiből származnak. Zömében a Vajdaságban feljegyzett folklóranyagból történt a válogatás, emellett megjelenik egy kis táji kitérő, más zenei íz is, így kerékváltva egészíti ki a kiadványt.

Egészen bizonyos, hogy egy-egy új hangszeres népzenei kiadvány képes új utakat nyitni a dél-alföldi muzsika gazdag sokaságában. Igaz, hogy rengeteg népdalt, népszokást lejegyeztek gyűjtőink, zenekari hanganyag nagyon kevés maradt fenn. Többnyire csak írásos feljegyzések vannak hangszeres szerepéről, muzsikusok játékaról. Így tehát adtak a dalok, a mindenkor zenekarvezető döntése pedig, hogy a legjobb tudása szerint határozza meg és ossza ki a szerepeket a zenekarban. Ha ezek a feladatok szakértő kezekbe kerülnek, új irányt is mutatnak, zenei értelmezések mérföldkövét képesek kijelölni. Ezért is következik most a lemezen szereplő muzsikusok és együttesek névsora, hiszen itt is valami hasonlót lehet tapasztalni: Csonka Ferenc – hegedű, Tillinkó Luca – ének, Varga Orsolya – ének, Szerda Ákos – ének, Csonka

Balázs – prím-tambura, Zombori Péter – basszprím-tambura, Cseszák Zsombor – cimbalom, Juhász Gyula – brácsák, tamburakontra, Dvorácskó Szabasztián – nagybőgő, a Botra férfikórus és a Csörgő citerazenekar.

A lemezen szereplő dalszövegek összeállítását és sorrendjét letisztult elképzelésről tanúskodik. A tartalom, ahogyan a cím is jelzi, egy katona sorsát, életének fontos pillanatait hivatott bemutatni, természetesen a népdal nyelvén. Mindez egy altatóval kezdődik, majd gyermekjátékokkal folytatódik. Tulajdonképpen a baka útját a születésétől követhetjük nyomon. A valódi katonasors pillanatait ezután következnek, a bevonulási dalokkal, katonakísérővel. Itt találkozunk először az említett táji kitérővel: a zömében Vajdaság területén gyűjtött dalok mellett helyet kapott egy mezőbándi katonakísérő, szintén az erdélyi régióból találunk még egy marossárpataki verbunkot, valamint egy kolozsi legényestánc-zenét. Ezek szerepére részéről két magyarázat is létezik. Elsősorban az egész zenei anyagot sokkal változatosabbá teszik, ugyanakkor tudjuk, hogy a különböző vidékekről érkezők bakák számára a katonaszolgálat kulturálisan mekkora kölcsönhatásokkal járt. Hogy ne csak kimondottan a katonák sorsa legyen megénekelve, az otthon maradt szerető bánata egy szerémségi dalszövegben szólal meg. A lemez utolsó két zeneszáma egy halottkísérő és egy virrasztó, mely rámutat a háborús katonaélet értelmetlen tragédiájára.

Hiánypótló zenei kiadványról beszélünk, hiszen az egyetemes magyar népzenei térképen a mi régióink, a Vajdaságban gyűjtött népzene talán legkevésbé ilyen formában van jelen. Ennek az okait korábban már érintettük, ugyanakkor a meglévő anyagok zenei ízükben, a dalok válogatásának elvében is különbözőek, akár csak a kidolgozásukban. Ebben az esetben Csonka Ferenc kezében a hegedű a vezető szerep, emellett halljuk a vele egyszerre megszólaló és megegyező

hangmagasságú prím-tamburát, valamint a végig egy oktávval mélyebb basszprím-tambura dallamjátékát is. Érdekes színpont ezen a lemezen (újra) felfedezni a cimbalmot mint a dél-alföldi muzsika egyik régi kísérőhangszerét, amely ezúttal akkordokkal, a kontrával és a nagybőgővel együtt, kimondottan ízlésesen kíséri. Az óbecsei Botra férfikórus, valamint a topolyai Csörgő citerazenekar egy-egy dalszöveget adott a lemeznek, kiváló stílusismerettel és előadással.

könyv

A BŰN ÉS BŰNHÖDÉS ÖRDÖGI KÖRE

Sanja Vasić

David Albahari: *Ma szerda van, Čarobna knjiga*, Belgrad, 2017

Albahari a *Ma szerda van* című regényében az emberi tudat felülvizsgálata, a felelősség és a megbocsátás hosszú sétájára invitál. A gyógyíthatatlan betegségben leépülő apát gondozó fiú elmélyül apja múltjában, abban a múltban, amely fiatal korában számára rejtett és sejtelmekkel teli volt. Elkerülhetetlenül felmerül benne a kérdés, mennyire ismeri az apját, akivel naponta megosztja a kenyerét, a közlegő vég pedig feloldja a nyelvet és az atyai titkokat, ami fokozza egy élet titkainak felfedését, amely mindent elsöprő viharos erővel zajlott, magával hozva a hatalmat, miként végül a végtelen elesettséget. A fiú gyermekkorában az apa karrierje teljes kört zárt be, az üldözöből üldözötté vált, leszűrve a keserű tanulságot, miszerint ember embernek farkasa. Az apa a végzetes betegségébe mint régi barátba kapaszkodva várja azt a hamarosan bekövetkező napot, amikor még jelen lesz, bár eszméletlenül már nem, a demencia fényességének égét csak egyetlen árnyék zavarja, de távozása előtt szeretné, hogy fia megbocsásson neki, és megértse tetteit.

Egyszerre vádolva és megbocsátva járják a tisztító-tűz bugyrait, miközben a fiúban ott feszül az orvos kérdése: „Készen áll, hogy megbocsásson neki?” Tisztában van ennek sürgető szükségletével, ami elkészeríti, mert mégiscsak ő az áldozat, az áldozatnak viszont elrendelt ajándéka a megbocsátás. Mivel a fiú életfilozófiája, hogy az ember saját maga felelős az életében meghozott döntéseiért, sőtáik egyre inkább egy megoldhatatlan, bűvös körben való járkálásra hasonlítanak. Megbocsát és vádol, majd vádol és megbocsát. Csak egy biztos: a sétának folytatódnia kell. Ez a folytonosság a fiú meggyőződése szerint elodázza a betegség elharapódzását,

a test és a lélek összeomlását. A betegség mégis egy olyan ellenfél, amelyet nem lehet legyőzni, de a küzdelmet ettől még nem kell eleve harc nélkül feladni. Viszonyuk patthelyzetét a betegség végső fázisa oldja fel, amikor a fiú elveszíti kapcsolatát a valósággal, majd az elbeszélés fonala két párhuzamos irányt vesz, így az olvasó döntheti el, melyiket tartja valóságosabbnak.

Felületesen olvasva a regényt, úgy tűnhet, hogy az apa és a fia életében a nők csak mellékszereplők, de jobban odafigyelve megállapíthatjuk, hogy az anya, vagyis a feleség, aki már elhunyt, kezdetben észrevétlenül van jelen, ám halála az apa betegségének elindítója, valójában egy időben áldozat és hóhér. A fiúnak, visszaemlékezve gyermekkorára, eszébe jut az a viharos éjszaka, amely szülei válásához vezetett, hogy a családban megvolt a nevetésnek és a könnyeknek is a helye, apjának a haldokló anyjához való nyers viszonyulása, amely számára akkor még teljesen érthetetlen volt. Érzéseit felettébb összezavarja az orvos véleménye, amely szerint feleségének halála indította el az apja halálos betegségét. A fiú tolmácsolásában ez a tény az apa vezeklésévé teszi a betegséget, úgy hiszi, önmaga váltotta ki azt, mintegy büntetésként elkövetett bűneiért. Az elvált pár kapcsolata megrekedt a tettek meg nem bocsátásának táncában, amit még megfűszereztek a tiltott szerelmi szálak is. A mű végén derül ki a házastársak közti viszony súlyos és ellehetetlenítő terhe, amit ők maguk építettek így ki. Az első találkozás mibenléte sokáig rejtve maradt a gyerek előtt, mert az anya akkor mint esdeklő kérelmezőként volt jelen egy kegyetlenül megbüntetett rokon kegyelméért könyörögve, az eljáró rendszert viszont az apa képviselte. A születő szenvedély, amelyből házasság és két gyermek is fogant, lassanként elhalványult a bosszúvágyban, akkor, amikor az asszony a nem megfelelő erkölcsi elkötele-

zettség vétsége miatt feljelentette férjét, aminek közvetlen következményeként történt az átnevelőtáborba való elvitel. Így jött létre a bűn és bűnhődés ördögi köre, amelybe belerántották a gyerekeket is, és amelyből már nincs kiút.

Fordította: Juhász Attila

BENZINKÚTON TANULTAM KÁVÉZNI

Nyilas Orsolya

Novemberben mentünk osztálykirándulásra. Két éjszakát töltöttünk Szegeden. Érettségi előtt álltunk, ez volt az utolsó közös kirándulásunk, így minden este hosszúra és mozgalmasra sikeredett. A reggelek viszont annál rosszabbak voltak. Az osztályfőnökünk természetesen mindig kipihenten ébredt, így a városiak végignézhették, ahogy egy csapat zombit rángat az utcákon.

Szegeden az utolsó ebédünket egy jópofa helyre terveztük, ahol a berendezés ötvözte a múltat és a jelent. A lepukkantságnak ez a változata nagyon is összefért a műanyag dekorációval és a modern világítással. Hárman hamarabb bementünk, ugyanis akartunk még egyet kávézni kajálás előtt, hátha az majd felébreszt. De mivel az előző három koffeines lötynek sem sikerült, eleve nem vártam túl sok sikert a tervtől. Persze nekünk ennek ellenére is kellett a kávé. Leültünk, betippeltük a wifi-kódot, amelyet véletlenül eltaláltunk, majd kicsit később odavonszoltuk magunkat a pulthoz. A pincér szimpatikusnak tűnt, ahogy ránk mosolygott. Vidéki jó kislányhoz híven rajta felejtettem a szemem. Néha elgondolkodom azon, hogy miért a nagyvárosokban születnek a szép emberek. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy mifelénk nincsenek, csak annyit, hogy máshol több van. Mindenesetre megfogott ennek a szegedi helynek a hangulata.

A két fiú osztálytársamra akár nyuszifüleket is aggathatnék, amilyen gyáván szoktak viselkedni idegen helyeken. Mint mindig, most is odalökdöstek a pulthoz, hogy beszéljek én.

– Milyen fajta kávéjuk van? – kérdeztem, és próbáltam udvarias lenni, hogy ne nagyon látsszon rajtuk, hogy rohadtul nem vagyunk helybéliek.

– Milyet szeretnél? – kérdezett vissza kedvesen a pincér. – Bármivel tudok szolgálni.

Erre összenéztem. Egyből tudtam, hogy a fiúk nem arra gondoltak, amire én, szóval gyorsan visszatereltem a fan-táziámat a kávék világába. Abban viszont egyetértettünk, hogy ezt a helyzetet ki kell használni. Mármint, hogy bármilyen kávévét kérhetünk. Otthon nem túl nagy a választék, így máshol addig kell kóstolgatni a kávékat, ameddig lehet!

– Akkor egy hosszú eszpresszót tejjel – közöltem örömmel a kívánságom a pincér úrral. Ennyit az új dolgokról. Igazából mindig ezt iszom. Ha utazás közben beugrunk egy benzinkútra, biztos, hogy az első utamnak ez a célja. Általában elnézegetem, hogy milyen kávé van, de... Ezt ismerem, és tudom, hogy szeretem.

Emlékszem, amikor legelőször próbáltam kérni kávé benzinkúton. Valami olyat makoghattam össze, hogy „mind egy, csak legyen benne tej, cukor meg

kávé”. Próbáltam nem elvörösödni, és fapofával néztem az eladóra, hátha megérti, mit akarok. Valamit letett elém, belekortyoltam, és tetszett. Megkérdeztem, hogy ez milyen fajta, és úgy gondoltam, hogy mostantól mindig ezt fogom rendelni. Felkaptam az elviteles poharamat, és egyenes háttal kíséltám. Közben magamban ismételttem, hogy hosszú eszpresszó, hosszú eszpresszó, és talán hangosan is kimondtam néhányszor, de annyira nem érdekelt, hisz úgysem látom többet azokat az embereket.

A kívánságom hallatán a pincér úr arca felderült, és a szeméből láttam, hogy tudja – vidékiek vagyunk.

– Olyan nincs – jelentette ki egy sztármosoly kíséretében. Majd, amikor látta az értetlen arckifejezésem, még hozzátette: – Az eszpresszó mindig a rövid, a hosszú kávé nem lehet eszpresszó.

Ekkor jöttem rá, hogy ami benzinkúton van, az ott is marad. Eddig azt hittem, hogy a kedvenc kávé mindenhol létezik, erre egy előkelőbb helyen közlik velem, hogy tévhitben éltem. Elszégyelltem magam, mivel azt hittem, hogy tudok viselkedni az ehhez hasonló helyeken, attól függetlenül, hogy kisvárosi létemre nem ehhez szoktam. De naiv voltam, és... be-sültem.

– Akkor csak egy sima hosszút, tejjel – cincogtam vissza vékony hangon, az ar-

comra fagyott mosoly kíséretében, mire bólintott, és az osztálytársaimhoz fordult. Bezzeg nekik elég volt azt mondani, hogy „ugyanezt”.

Végül jókedvvel szolgált ki minket, de valószínűleg azt gondolta magában, hogy a vidékiek műveletlen emberek. Igazából nem vagyunk mi műveletlenek, csak nálunk mások a szokások. Az osztálytársaim szurkálódásai ellenére is tudtam, hogy ők sincsenek teljesen tisztában a magyarországi viselkedésnormákkal. Mindenesetre most már biztosan engem fognak mindig előreküldeni, ha meg kell szólalni. Viszont ennek ellenére még mindig jól érzem magam Magyarországon.

A kirándulás után pár héttel otthon is elmentünk kávézni. Néha megengedheti magának egy kollégista is, ha akad még aprója (a vajdasági élet egyik előnye, hogy sokkal kevesebb fémpénzt használnak az emberek, mint Magyarországon). Akkor már mindegy volt, mennyire viselkedünk vidékiesen, hiszen otthon voltunk. Azért még figyeltem arra, hogy mit mondok. Legalább ezt megtanultam a kiránduláson. Szépen beültünk a sarokban lévő asztalhoz, és vártuk a pincért, hogy felvesse a rendelésünket. Amikor én következtem, csak egy hosszú kávéért tejjel, mire a pincér visszakérdezett:

– Neszkávé vagy eszpresszó?

SZŰK HELYEK

Ha feltűnt valakinek az apró, szürke ruhaszalton a buszmegállóban, értetlenül nézte. Mit keres ez az üzlet itt, ahol a legkevesebb haszna van? Sosem látta senki, hogy valaki bement volna.

Mindig egy piros, flitteres szaténruha meg egy világos rózsaszín bársonyszoknya lógott a kirakatban, mögöttük az ablakpárkányon összehajtogatott szövetradrágok tornyosultak, s minden címke-re egyesével, kézzel írták rá az árat.

Egy idős nő vezette a boltot, enyhe lila árnyalatú ősz haja volt, és mindenki Gizikének szólította. A legjobb (évtizedek óta legjobb) barátnője, Jutka mindennap átment hozzá. Valamikor két óra és két óra négy perc között érkezett, ott maradt zárásig. Elücsörögtek, kávéztak, figyelték a kinti életet. Ennyi év után már nem tudtak egymásnak mit mesélni, és a csendet nem akarták zerszer elismételt szavakkal megtörni.

Az üzlet beleolvadt a környezetébe. Eső verte a buszállomás és az úton elhaladó autók tetefét, a meleg, párás levegő bennrekedt az üzletben. Egy taxiból kipattant egy férfi, aktatászkáját a feje fölé tartva indult meg a városközpont felé. Egy furcsa, fekete ruhás lány minden nap elment a bolt előtt, nem nézett a ruhákra, taszította a közönséges elegancia. Egy fiatal pár mindig az üzlet előtt búcsúzott, hosszú ideig ölelkeztek, az emberek megbámulták őket. Hogy szeretik egymást, de ne előttünk tegyék, milyen feltűnően boldogok, de biztos nem igazán... Egy nap utoljára sétáltak el a bolt előtt. Nem álltak meg ölelkezni. Az állomáson két jegyet vettek Bécsbe, felszálltak a buszra, és nem látták őket soha többé, csak Gizike emlékezete festette néha a bolt elé a két fiatal alakját, akik

úgy szorították egymást, mintha örökre búcsúznának.

Aztán mindig volt másnap.

Gizike mindent tudott. Ki hova megy, miért megy. Látta az embereken: ezt a magány hajtja, elmegy egy nagyvárosba. Annak elege van az örökös zajból és tömegből, leköltözik falura. Amaz szélesen mosolyog, az esernyőjét sem csukja be, pedig tető alatt van, valahol messze jár, valahova messzire megy...

A buszállomáson összekuszálódtak az életutak. Köztes hely, várószoba. Minden zavarosabb, kicsit minden érthetőbb.

– Árulnak itt menyasszonyi ruhát? – esett be egy nő a boltba. Hosszú, barna haját összeköcolta a szél, arca kipirult a hidegtől. – Nem árulunk – mondta Gizike. A vásárló kétségbeesetten lerogyott az egyik számolyra, kezébe temette az arcát.

– Magának kell? – lépett közelebb hozzá Gizike. A nő bólintott. – Talán tudunk szerezni valahonnan – kockáztatta meg, s tévován Jutkára pillantott, aki sajnálkozva elhúzta a száját. – De mikor lesz az esküvő, ebben a pillanatban?

– Kedden – felelte a nő, letörölve könnyeit. Felállt, begombolta a kabátját, elköszönt és kiment. A csengő az ajtó felett hangosat csilingelt, az utolsó hang, amit még sokáig lehet hallani, visszhangot vert az apró, zsúfolt üzletben, bekúszott a kávéfőzőbe, a cukortartóba, a ruhák anyagába.

Az egész üzlet csilingelt.

Jutka unokája mindennap eljárt a boltba. Gizella tudta, csak az édességért jön, mert a fiú idegesen mocorgott, és a pult felé tekingetett egészen addig, amíg Gizella elő nem húzott egy doboz csokis kekszet.

– Ne haragudj rá – kérte nevetve Jutka. – Tudod, hogy szegény ilyen kis... zak-

kant. Elviráék valami különös iskolába is írárták. De az édességet nagyon szereti.

A fiú hónapokig eljárt a boltba, tudta, a nagymamája délután mindig átmege a Gizike nénihez. Fél három körül beesett, hangosan köszönt: Szia, mama, jó napot, Gizike néni! Leült a számolyra, túl hangosan válaszolt a nagymamája kérdéseire, folyamatosan a Gizike nénit figyelte, a mama legjobb barátnőjét, akitől mindig kap csokis kekszet.

Egy nap aztán bejelentette: anyuék azt mondják, elköltöznék. Csak azért jött be, hogy elmondja, megállt az üzlet közepén, nagymama, képzeld, anyu azt mondja... Megfordult, kísélt, és nem jött többé, pedig még fél évig a városban maradtak. Már nem tartozott ehhez a városhoz, ehhez az élethez, hiába várt rá a pult alatt kitartóan egy doboz csokis keksz. Várt egy napot, hetet, hónapot. Végül Gizike kidobta, mert – gondolta – már biztos megromlott.

Néha egész kis társaság verődött össze a boltban. Ismerősök, barátok, akik véletlenül összefutottak. Meséltek, nosztalgizáltak, és nevettek azon, amin évtizedekkel ezelőtt is nevettek. Régóta ismerik egymást, és még mindig ilyen jókat tudnak együtt nevetni. Milyen régen volt minden, amire szeretnek emlékezni, és az emlékek mégis olyan közel vannak.

Csak egy-két vakfoltot nem tudnak sehogy sem kitölteni.

A boltban talán csak egyszer vásároltak. Egy fiatal lány, kockás nadrágban és tehenes pólóban, kiválasztott egy sötét-kék csipkeruhát. Azt mondta, illeni fog a sárga bőrdzsekijéhez. A szeldzsekis-far-

meros lány, aki elkísérte, elszörnyedve bólogatott.

De Gizikét nem zavarta, hogy sosem adott el ruhát, és csak Jutka látogatja. Jó volt ez az állandóság, hogy semmi sem tűnik el, több már nem tűnik el. Jutkával együtt mindennap rózsaszín meg piros anyagok mögül figyelték az embereket.

Az anyukát, aki babakocsiban tolta szőke, göndör hajú kisfiát. Néhány év múlva a fiúcska már az anyja mellett ugrált, aztán együtt tolták a babakocsit, amelyben két szőke, göndör hajú kislány aludt. A fiút és a lányt, akik először csak sétálgattak és beszélgettek, egy év múlva már egymás kezét fogták. Azt a férfit, aki egy hátizsákkal és egy gitárral indult el Amerikába, mert állítólag ott híres zenész lehet, ám egy hónap múlva hazajött, a gitárja nélkül.

Jutka hirtelen halt meg. Öreg volt már, de mindenki megdöbbsent, mert nem volt beteg, csak egy kicsit gyenge... Gizike még egy ideig várta, hogy két óra és két óra négy perc között megszólaljon a csengő az ajtó felett, aztán beletörődött, hogy a csengő nem fog megszólalni többé, az üzlet ajtaját már senki sem nyitja ki.

Kezdte egyre szorítóbbnak érezni a négy megfakult lila falat, a sok egyesével felcímkezett, eladatlan ruhát. Szorította a nyüzsgő buszállomás, a klausztrófob érzések napról napra erősödtek. Kicsi a hely. Kicsi a négy fal. Nem nyitja ki az ajtót vevő, nem nyitja ki az ajtót Jutka. Kinyithatná most ő, hogy jöjjön be egy kis levegő, vagy akár ki is mehet rajta...

Olyan kicsi a világ. És ő talán már mindent látott.

A szerző a Messzehangzó Tehetségek Alapítvány „Művész leszek! Tudós leszek!” ösztöndíjprogramjának támogatottja.

színház

ÉJIDŐ

Tóth Adél

Pilinszky János művei alapján rendezte: Mezei Kinga

A magyar kanizsai Regionális Kreatív Műhely adott otthont a június 29-én bemutatott, Pilinszky János versei által inspirált különleges összművészeti produkciónak, amely Mezei Kinga a társművészetek színpadi szerepéhez kapcsolódó doktori értekezésének kutatásai alapján, annak gyakorlati részeként jött létre.

Az előadásban a szöveggel egyenrangú szerepet kapott a látvány, a színpadi mozgás és a zene is. A színpadképet Mezei Kinga ötletei alapján Ondraschek Péter tervezte, a jelmezeket, valamint az előadásban szereplő bábokat és maszkokat Janovics Erika készítette, az előadás dramaturgiáját Oláh Tamás és Góli Kornélia közreműködésével szintén a rendező állította össze. Mezei Szilárd zenéjét a színpad háttérében felállított zenekari pódiumon Csiszér Viola, Márkos Albert, illetve a zeneszerző játszotta. Az előadás koreografikus jeleneteit a rendező és Katona Gábor koreográfus a részt vevő színészekkel közösen alkotta meg, akik Mezei előadásaira jellemzően kreatív részesei voltak a produkció létrejöttének. Hajdú Tamás, Mezei Kinga, Mészáros Gábor, Pálfi Ervin, Széles Gergő Mátyás és Verebes Andrea szereplésével olyan produkciót láthatott a közönség, amelynek komplex, ugyanakkor harmonikus világa párját ritkítja térségünk színházi felhozatalában.

A néző a szó legnemesebb és legeredetibb értelmében is olyan élményszínház részesévé válhatott, amely szorosan összefüggő dramaturgiai egységek nélkül is áthatóan, világosan tárja fel a rendező összetett művészi vízióját. Mezei eddigi előadásai során is bizonyította, hogy a művészek több területén is kiemelkedő értékeket tud létrehozni, ám jelen produkciójának artisztikus

Fotók: Révész Róbert

összehangoltsága egyértelművé teszi azt a törekvést, miszerint a színház nem csupán a színészi alakítások, illetve az azt kiegészítő színházi elemek függvénye számára. Az Éj időben a látvány és a tartalom folytonos egybehangoltsága olyan élményt nyújtott, amely a nézők felkészültségétől függetlenül átütő egyértelműséggel nyitott utat a rendező Pilinszky-értelmezéséhez, valamint ennek segítségével saját világlátásához. Hogyan fésülhető egybe a költő csupasz, tárgyias lírája jelenkori életünk értelmezhetetlen kaotikusságával? Pontosan úgy, ahogy Mezei Kinga is megleti, majd elhinti a bizalmot, a szerelem és a szeretet apró morzsáit hitehagyott környezetünkben. Kimerültségtől remegő lelkünk végre olyan képekkel találko-

zhatott, amelyeknek nem célja a bizonyítás, a harsány meggyőzés vagy a közönségesség, mindössze átnyújtott valami megrendítően egyszerű, mégis feltétlenül szükséges líraiságot Pilinszky közvetítésével.

A kiragadott versrészletek önmaguk szépségében megmutatkozva hivatottak az ember és ember közötti kapcsolat eredendő voltára emlékeztetni minket az apa-fiú, férfi-nő, barát-ellenesség relációkon keresztül. A költő érzelmekből kiinduló filozofikus költészetével szembeesülve a néző szinte megvigasztalódik a közös magány tudata által. Janovics Erika groteszk öregaszszonymaszkjai sokat megélt nagymamáinkat idézik, akik a maguk vallásos egyszerűségében már rátaláltak a bölcsék nyugalma. Ők és a gyermekek

segítik át a világban tévelygő, magányos felnőttet az érzelmi pusztaúságon, hiszen, mint a költő írja: „Mindíg, mindig is hazavágytam.” (Pilinszky: Egy szép napon) A táncok szintén azt a törekvést sejtették, miszerint a rendező a gyökerekhez, az alapvető egyszerűséghez kíván visszanyúlni, hogy ezzel is segítse a kallódó, világtól megcsömörlött embert önmaga felé vezető útján. A néptánc és a mozgásszínház találó elegyítése olyan otthonosságot adott a koreográfiának, amely azt üzeni, még nem lehetetlen gyökereink, a lelki, szellemi biztonság megidézése. A színpad rudakkal, madzagokkal átszőtt tere az események során, a tárgyak frappáns előbukkanása és felhasználása folyamán fokozatosan kiürül, hogy végül teljes egészében átláthatóvá váljon a díszlet legjelentősebb része, az előtérben elterülő homokos fövény. Mezei Erzsébet grafikusművész hidegtűi pedig vetített formában járultak hozzá a díszlet finom légköréhez. A Pilinszky alvó szegeit rejtő homok akár József Attila homokos, vi-

zes síkja (Reménytelenül) is lehetne, hiszen a két költő magánya talán nincs is egymástól oly távol. Mezei Szilárd zenéjét ebben az esetben ugyancsak az jellemezte, hogy a zeneszerző sajátos stílusában, kellő hangulatot biztosítva járuljon hozzá a darab sajátos harmóniájához.

A környékbeli színház-, zene- és irodalomkedvelő közönség talán már hozzászólt, hogy a magyar kanizsai Regionális Kreatív Műhely szervezésében olyan rendezvényeket, kiállításokat, koncerteket látogathat, amelyek azon túl, hogy érték-megőrző, illetve hiánypótló szereppel bírnak, utat mutatnak a kortárs művészetek iránt nyitott kultúrafogyasztóknak is. Mezei Kinga *Éj idő* című előadása olyan alkotói világról tanúskodik, amely levetkőzve a prózai színház korlátait, érzékletes módon vezet minket a Nagy József világhírű koreográfus munkássága által fémjelzett mozgásszínház és a versszínház berkei felé, egységessége és sajátos művészi alkotásmódja mégis különleges, egyedivé teszi.

